
**Управління Верховного комісара Організації
Об'єднаних Націй з прав людини**

*Це неофіційний переклад оригінального документу,
написаного англійською мовою; у випадку розбіжностей
просимо звертатися до оригіналу англійською мовою*

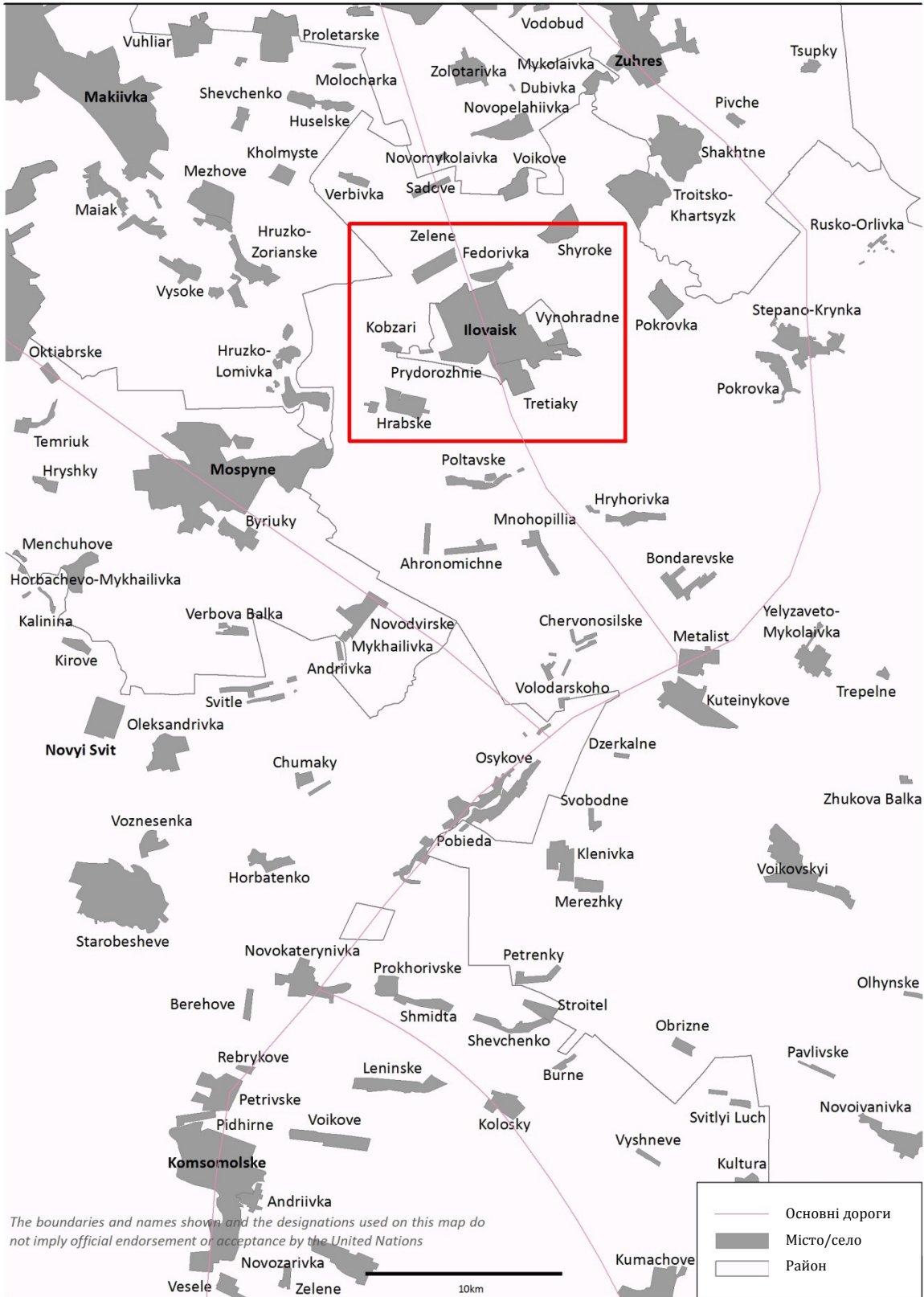
**Порушення прав людини
та міжнародного гуманітарного права
в контексті подій під Іловайськом
в серпні 2014 року**

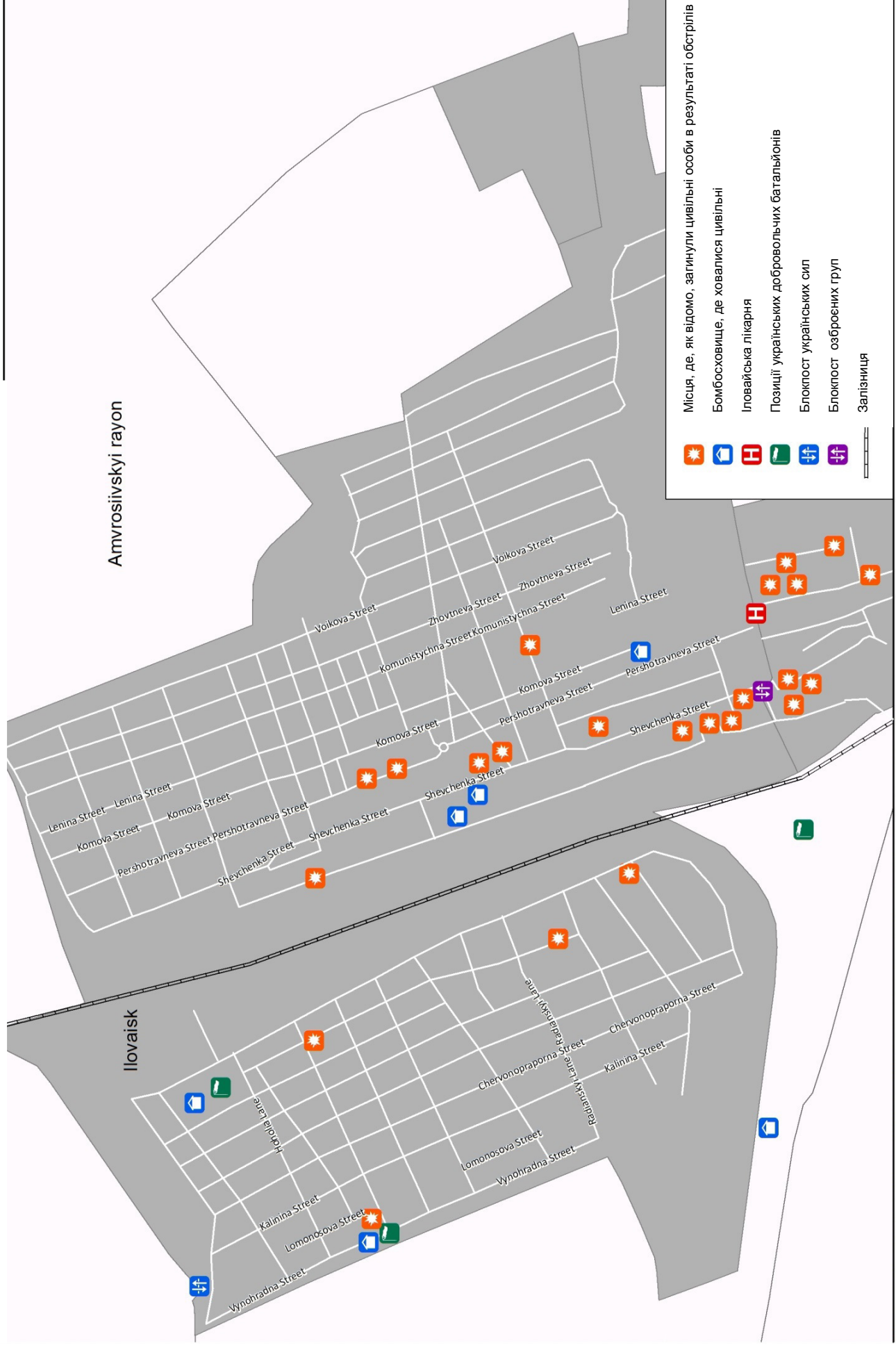
Зміст

	Пункти	Стор.
I. Резюме	1 – 13	1
II. Методологія	14 – 21	4
III. Правові рамки	22 – 32	5
IV. Події, що відбулися в період з 1 по 28 серпня 2014 року	33 – 70	7
A. Розвиток військових подій.....	33 – 37	7
B. Вплив бойових дій на цивільних осіб та жертви обстрілу.....	38 – 46	8
C. Вбивства цивільних осіб.....	47 – 55	10
D. Нелюдські або такі, що принижують гідність умови тримання під вартою, катування та жорстоке поводження з цивільними особами.....	56 – 70	12
V. Події, що сталися в період з 29 по 31 серпня 2014 року	71 – 92	15
A. Розвиток військових подій.....	71 – 78	15
B. Жертви серед цивільного населення.....	79 – 80	17
C. Ймовірні вбивства осіб <i>hors de combat</i> (позбавлених боєздатності)	81 – 89	17
D. Нелюдське або таке, що принижує гідність поводження з особами <i>hors de combat</i> (позбавленими боєздатності)	90 – 92	19
VI. Нелюдські та такі, що принижують гідність умови тримання під вартою, катування та жорстоке поводження з українськими військовослужбовцями та добровольцями	93 – 127	20
A. Місце тримання під вартою у м. Сніжне.....	98 – 107	21
B. Місця тримання під вартою в Донецьку	108 – 124	23
C. Місце тримання під вартою в Іловайську	125 – 127	25
VII. Відповідальність за порушення права прав людини та міжнародного гуманітарного права під час подій під Іловайськом	128 – 135	26
VIII. Висновки та рекомендації	136 – 144	28

Територія, на якій мали місце події в серпні 2014

Місця у м. Іловайську, що згадуються в доповіді

I. Резюме

1. Ця доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ) висвітлює багатопланові, взаємопов'язані та взаємно посилюючі порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права, вчинені проти цивільних осіб та осіб *hors de combat* (позбавлених боєздатності) у контексті подій під Іловайськом у серпні 2014 року. Зокрема, Моніторингова Місія Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Україні (ММПЛУ)¹ задокументувала численні порушення права на життя, свободу, безпеку та фізичну недоторканість під час цих подій.

2. УВКПЛ вважає події під Іловайськом такими, що ілюструють порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права, які неодноразово відбувалися під час конфлікту на сході України: обстріли житлових районів, наслідком яких стали жертви серед цивільного населення, вбивства цивільних та інших осіб, захищених за міжнародним гуманітарним правом, незаконне затримання, насильницькі зникнення та катування.

3. Неповний стислий огляд відповідних військових подій описується в цій доповіді лише у цілях надання контексту. Визначення характеру збройного конфлікту не є метою доповіді.²

4. З початку квітня 2014 року УВКПЛ спостерігало за швидкою ескалацією насильства на сході України. Добре організовані та скоординовані озброєні групи незаконно захоплювали громадські будівлі, а також відділення міліції та будівлі служби безпеки в містах і селищах Донецької та Луганської областей.³ 14 квітня 2014 року Уряд України розпочав операцію з забезпечення безпеки⁴ для відновлення контролю над територією, що знаходилася під контролем озброєних груп, та розгорнув підрозділи Збройних Сил України за підтримки добровольчих батальйонів.⁵ Бойові дії з озброєними групами, які з квітня 2014 року були підкріплені іноземними бойовиками, в тому числі громадянами Російської Федерації⁶, швидко переросли до рівня збройного конфлікту. До кінця липня 2014 року озброєні групи самопроголошеної «Донецької народної республіки»

¹ 14 березня 2014 року Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні (ММПЛУ) розпочала роботу на запрошення Уряду України, з мандатом здійснювати «моніторинг ситуації з правами людини в країні з особливою увагою на Автономну Республіку Крим, східні і південні регіони України, а також подавати регулярні, точні і публічні звіти Верховному комісару про становище у галузі прав людини та проблеми, а також ризики, що виникають». ММПЛУ також має право «вносити рекомендації відповідним органами влади України щодо конкретних подальших дій, ООН та міжнародному співтовариству стосовно дій щодо вирішення проблем в галузі прав людини, запобігання порушенням прав людини та зниження ризиків, що виникають».

² 24 квітня 2018 року набрав чинності Закон України №2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованій території Донецької та Луганської областей України». Закон стосується збройної агресії Російської Федерації проти України та офіційно визначає райони на сході України, які не контролюються Урядом, як такі, що є під окупацією Російської Федерації.

Відповідно до висновків Канцелярії Прокурора Міжнародного кримінального суду (МКС) під час попередньої оцінки ситуації в Україні, «видається, що до 30 квітня 2014 року рівень інтенсивності військових дій між українськими урядовими силами та антиурядовими озброєними елементами на сході України досягли рівня, який би спричинив застосування закону збройного конфлікту». Інформація, що є в Канцелярії Прокурора МКС, також «вказує на те, що рівень організації збройних груп, що діють на східній Україні, включаючи "ЛНР" та "ДНР", до того часу досяг ступеня, достатнього для того, щоб вони могли бути сторонами не міжнародного збройного конфлікту». Канцелярія Прокурора МКС також вважає, що «додаткова інформація, така як повідомлення про обстріл двома державами військових позицій іншої, а також затримання російських військовослужбовців Україною та навпаки, вказує на пряме військове протистояння між російськими збройними силами сили та українськими урядовими силами, які б припускали існування міжнародного збройного конфлікту в контексті збройних бойових дій на сході України з 14 липня 2014, паралельно з не міжнародним збройним конфліктом». Для того, щоб визначити, чи може позаяк не міжнародний збройний конфлікт бути міжнародним, Канцелярія Прокурора МКС «також розглядає твердження, що Російська Федерація здійснювала загальний контроль над збройними групами на сході України» (Міжнародний кримінальний суд, Звіт про діяльність у з попередньої оцінки 2016 р., 14 листопада 2016 р., Пункти 168-170 та звіт про діяльність з попередньої оцінки 2017 р., 4 грудня 2017 р., Пункти 94-95).

Починаючи з 2014 року, уряд Російської Федерації та його керівники, у тому числі президент Російської Федерації Володимир Путін та Міністр закордонних справ Сергій Лавров, неодноразово повторювали, що Російська Федерація не вважає себе учасницею збройного конфлікту на сході України. Уряд Російської Федерації також постійно заперечував присутність регулярних російських військ на території України протягом усього періоду конфлікту.

³ Доповідь Верховного комісара ООН з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні, 19 вересня 2014 року, пункт 9.

⁴ «Антитерористична операція» (або «АТО») за визначенням Уряду України.

⁵ Оскільки безпекова ситуація на сході України погіршилася у квітні 2014 року, мешканці Дніпропетровської, Донецької, Луганської та інших областей об'єдналися в групи добровольців, які стали називати «добровольчими батальйонами». Хоча командування та підпорядкування добровольчі батальйонів не завжди було чітким, у червні 2014 року вони були формально інтегровані в структуру Міністерства внутрішніх справ та Міністерства оборони України. Для отримання додаткової інформації див. виноску 38 нижче.

⁶ Доповідь Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини щодо ситуації з правами людини в Україні, 19 вересня 2014 року, пункт 14; і доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, що охоплює період з 16 серпня по 17 вересня 2014 року, пункт 3.

та самопроголошеної «Луганської народної республіки»⁷ контролювали значну частину обох регіонів, включаючи частини державного кордону з Російською Федерацією.

5. Відновивши контроль над кількома містами та селами в зоні конфлікту та просунувшись до державного кордону з Російською Федерацією у Донецькій області у червні та липні 2014 року⁸, на початку серпня українські сили⁹ розпочали операцію з повернення контролю над м. Іловайськ (Донецька область, 40 кілометрів на південний схід від міста Донецька). До середини серпня вони взяли під контроль села навколо Іловайська. З 18 по 28 серпня 2014 року українські добровольчі батальйони воювали з озброєними групами, розташованими в місті, і встановили частковий контроль над ним. Протягом цього часу місто було розділено на райони, що знаходилися під контролем українських сил та райони, що знаходилися під контролем озброєних груп. До 27 серпня 2014 року українські сили були оточені озброєними групами, що, за даними Уряду України, отримали підкріплення у вигляді озброєних підрозділів та зброї з Російської Федерації. Згідно з Канцелярією Прокурора Міжнародного кримінального суду, інтенсивність боїв в Іловайську пояснювалася «ймовірним притоком військ, транспортних засобів та озброєння з Російської Федерації для зміцнення позицій озброєних груп».¹⁰

6. Вранці 29 серпня 2014 р., не приставши на пропозицію озброєних груп та, як повідомляють, військових Російської Федерації, відступати без зброї, українські сили почали вихід із Іловайська у південному напрямку. Українські військовослужбовці та добровольці стверджують, що під час відступу на них напали регулярні війська Російської Федерації.¹¹ До 31 серпня не менше 366 українських військовослужбовців та добровольців загинуло та принаймні 429 було поранено¹²; сотні інших було захоплено. 31 серпня та 1 вересня більшість захоплених українських військовослужбовців та добровольців, в тому числі поранених, були звільнені та передані українським силам. Близько 300 захоплених українських військовослужбовців та добровольців було передані озброєним групам «Донецької народної республіки». До кінця 2014 року більшість із них відпустили у ході так званих «обмінів». Близько 10 осіб утримувалися в місцях позбавлені волі до середини 2015 року, а потім були звільнені. Один з військовослужбовців, який був захоплений під час бойових дій у Іловайську, перебував у місці тримання під вартою під контролем озброєних груп допоки не був звільнений 27 грудня 2017 року.¹³

7. Бойові дії в Іловайську та навколишніх селах мали руйнівний вплив на цивільне населення. У Іловайську було знищено 600 з 1800 приватних будинків та пошкоджено 116 багатоповерхових будинків. Протягом трьох тижнів жителі Іловайська не мали електрики, води та газу через пошкодження внаслідок військових дій. У цей період також не функціонував жоден медичний заклад. Внаслідок обстрілів Іловайська та двох сусідніх сіл загинуло щонайменше 36 цивільних осіб (18 чоловіків та 18 жінок). Моніторинг проведений УВКПЛ вказує на те, що сторони конфлікту використовували зброю вибухової дії в населених пунктах без дотримання принципів розрізнення, пропорційності та вжиття запобіжних заходів.¹⁴

8. УВКПЛ отримало багаточисленні повідомлення про те, що під час подій під Іловайськом сторони конфлікту були задіяні у вбивстві цивільних осіб та осіб *hors de combat* (позбавлених боєздатності). Розповіді свідків та/або наявні дані судово-медичної експертизи свідчать, що ці вбивства не мали масового або систематичного характеру. УВКПЛ задокументувало вбивство чотирьох цивільних осіб в Іловайську, двоє із них були скоєні добровольцями українських батальйонів. Одна цивільна особа, що знаходилася під вартою українських батальйонів, загинула під час обстрілу. УВКПЛ отримало повідомлення про вбивство трьох українських військовослужбовців після того, як вони здалися 29 серпня 2014 року. Повідомлення також свідчать про те, що деяких українських військовослужбовців та добровольців, поранених в бою, вбили, незважаючи на те, що вони

⁷ Надалі «Донецька народна республіка» та «Луганська народна республіка».

⁸ Доповідь УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, що охоплює період з 8 червня по 15 липня 2014 року, пункт 10.

⁹ Для цілей цієї доповіді, УВКПЛ використовує «українські сили» для позначення Збройних сил України, Національної гвардії України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України та добровольчих батальйонів.

¹⁰ Міжнародний кримінальний суд, Звіт про діяльність із попередньої оцінки у 2016 році, 14 листопада 2016 року, пункт 168 та Звіт про діяльність із попередньої оцінки, 4 грудня 2017 року, пункт 92.

¹¹ Див пункт 78 нижче.

¹² Див. пункт 81 нижче.

¹³ Див. пункт 124 нижче.

¹⁴ Див. пункти 38-45 нижче.

були позбавлені боєздатності. УВКПЛ також задокументувало випадок насильницького зникнення військового лікаря чоловічої статі, внаслідок чого він, можливо, загинув.¹⁵

9. УВКПЛ задокументувало повідомлення, про те, що в Іловайську та навколишніх селах українські сили застосовували катування та жорстоке поводження стосовно чоловіків віком від 30 до 66 років. Жертв підозрювали у тому, що вони були членами озброєних груп або були пов'язані з ними іншим чином. В Іловайську, в період з 18 по 28 серпня 2014 року, більшість жертв утримувалася у школі № 14 м. добровольчим батальйоном «Донбас», що воював у складі українських сил. Умови, в яких утримувалися чоловіки, можуть порівнюватися до жорстокого поводження. Жертви зазнавали побоїв. На сьогоднішній день УВКПЛ задокументовано випадки тринадцяти осіб з Іловайська та навколишніх сіл, які піддавалися катуванню або жорстокому поводженню.¹⁶

10. Українських військовослужбовців та добровольців, в тому числі поранених, захоплених 29 і 30 серпня 2014 року під час відступу з Іловайська, протягом двох днів тримали в тимчасових пунктах збору, розташованих у відкритому полі поблизу зони бойових дій. Поводження з цими особами, позбавленими боєздатності, очевидно, залежало від кожного окремого підрозділу, який захопив їх, і тому відрізнялося. Поводження з деякими особами, за їх словами, було «пристойним», тоді як інші стали жертвами жорстокого поводження та катування. Багато повідомляли про те, що їм відмовляли у наданні медичної допомоги та води. Щонайменше чотири поранених українських військовослужбовців та добровольців загинули через відсутність адекватної медичної допомоги.¹⁷

11. 31 серпня та 1 вересня 2014 року близько 300 захоплених українських військовослужбовців та добровольців було доставлено до трьох місць тримання під вартою в місті Донецьку та одного в Сніжному, що знаходилися під контролем озброєних груп. Як повідомлялося, умови тримання під вартою були надзвичайно принизливими, що порівнюється до жорстокого поводження. Захоплених поділили на дві групи: військовослужбовці Збройних Сил України (професійні, призовники) та добровольці батальйонів. Як повідомляється, останні були в гірших умовах. Під час допитів захоплених військовослужбовців та добровольців катували з метою отримання інформації, покарання за приєднання до добровольчого батальйону або для того, щоб змусити їх приєднатися до озброєних груп. Найпоширенішими формами катувань були побиття, імітація страти та погрози фізичним насильством. Добровольців родом з Донецької, Луганської та Харківської областей озброєні групи вважали «зрадниками» та піддавали більш жорсткому поводженню.¹⁸

12. Через чотири роки після подій під Іловайськом сторони конфлікту зробили обмежені кроки щодо розслідування ймовірних порушень міжнародного гуманітарного права, а також порушень прав людини, особливо тих, які вчинені проти цивільних осіб. Генеральна прокуратура України проводить розслідування порушень, скоєних проти українських військовослужбовців та добровольців в Іловайську, таких як позасудові страти, катування та жорстоке поводження в рамках двох комплексних кримінальних справ, які охоплюють весь період збройного конфлікту на сході України. Одним з таких розслідувань є розслідування справ членів «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» з приводу «широкомасштабних та систематичних порушень законів і звичаїв ведення війни», скоєних проти цивільних осіб та захоплених військовослужбовців та добровольців у контексті збройного конфлікту на сході України. Також відкрито друге розслідування проти державних службовців та службовців Збройних сил Російської Федерації за «розв'язання та ведення агресивної війни проти України, що призвела до загибелі людей та інших серйозних наслідків». Дії українських сил не охоплюються жодним розслідуванням.¹⁹

13. УВКПЛ нагадує, що забезпечення відповідальності та правосуддя є важливими елементами сприяння сталому миру та примиренню. Тому критично важливо мобілізувати національні та міжнародні системи кримінального правосуддя для того, щоб неупереджено,

¹⁵ Див. пункти 47-55 та 81-89 нижче.

¹⁶ Див. пункти 56-70 нижче.

¹⁷ Див. пункти 90-92 нижче.

¹⁸ Див. пункти 93-127 нижче.

¹⁹ За даними Генеральної прокуратури України, ймовірні порушення вчинені українськими військовослужбовцями та добровольцями проти цивільного населення під час подій в Іловайську не розслідувалися, тому що військові прокурори не отримували заяв чи інформації про такі злочини, тому, не мали підстав розпочати кримінальні провадження.

об'єктивно, ретельно та оперативно розглядати всі порушення міжнародного гуманітарного права, а також порушення прав людини, з боку всіх сторін конфлікту, щоб гарантувати, що відповідальність будуть нести всі, незалежно від їх приналежності. УВКПЛ нагадує, що всі жертви порушень прав людини повинні мати однаковий, ефективний та швидкий доступ до правосуддя, для них повинні бути забезпечені ефективні засоби правового захисту, зокрема, доступ до механізмів реабілітації та відшкодування.

II. **Методологія**

14. У цій доповіді основна увага приділяється порушенням прав людини та міжнародного гуманітарного права, оскільки вони стосуються цивільних осіб та осіб *hors de combat* (позбавлених боєздатності) під час подій під Іловайськом у серпні 2014 року, зокрема, порушень прав на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканність.

15. У доповіді розглядаються порушення міжнародного гуманітарного права, а також порушення прав людини в Іловайську та його околицях, з 1 по 31 серпня 2014 року, а також ситуація з особами, позбавленими волі з 1 серпня по 31 грудня 2014 року в контексті подій під Іловайськом.

16. Географія доповіді, що висвітлює події з 1 по 31 серпня, охоплює околиці міста Іловайськ та сусідні села, а саме Агрономічне, Червоносільське, Федорівка, Грабське, Грузько-Ломівка, Кобзарі, Многопілля, Новокатеринівка, Осикове, Півче, Перемога, Покровка, Полтавське, Придорожнє, Шахтнє, Широке, Троїцьке-Харцизьк, Войкове, Виноградне та Зелене. Що стосується становища осіб, позбавлених волі в контексті подій під Іловайськом у серпні 2014 року, ця доповідь охоплює всі місця тримання під вартою, де, як відомо, такі особи утримувалися, в тому числі Іловайськ та Донецьк.

17. У цій доповіді розглядаються повідомлення про багатопланові, взаємопов'язані та взаємопосилюючі порушення прав людини та порушення міжнародного гуманітарного права, що мали місце під час цих подій, але його метою не є вичерпний опис подій під Іловайськом. Опис відповідних військових подій надається у доповіді лише для розуміння контексту.

18. Ця доповідь базується на інформації, яку ММПЛУ збирила в ході проведення понад 80 інтерв'ю з жертвами та свідками та з інших джерел. Опитуваними були як чоловіки, так і жінки. Інформація була перехресно перевірена та підтверджена з декількох джерел, включаючи матеріали, які були надані ММПЛУ конфіденційно; офіційні записи; документи з відкритим кодом та відео, аудіо- та фотоматеріали (у тому числі записані правопорушниками); матеріали судово-медичної експертизи; матеріали кримінального розслідування; судові документи; та інші релевантні та надійні джерела. Коли було можливо, ММПЛУ відвідувала місця інцидентів. Інциденти, висвітлені у доповіді, базуються, принаймні, на одному джерелі з перших рук. Патерни, задокументовані в цій доповіді, базуються на декількох достовірних повідомленнях про окремі інциденти, які, разом, видаються послідовними та підтвержені загальним обсягом зібраної достовірної інформації.

19. Керуючись принципом «не заподіювати шкоди», ММПЛУ включала лише інциденти, де джерела надавали свою інформовану згоду, та після проведення оцінки на рахунок того, що розкриття інформації не піддаватиме їх будь-яким ризикам пов'язаних з їх безпекою.

20. Через масштаби та інтенсивність бойових дій та інші обмеження, ММПЛУ не мала доступу до Іловайська до 2016 року. Це ускладнило процес проведення інтерв'ю з потенційними джерелами, оскільки пам'ять жертв та свідків притупилася, зокрема щодо конкретних дат подій, що призвело до невідповідностей, а це вимагало додаткового підтвердження. Крім того, важко було визначити очевидців подій, оскільки багато місцевих жителів покинули Іловайськ та околиці в період посилення бойових дій або більшу частину часу проводили в підвалах та інших імпровізованих бомбосховищах. Деякі порушення були вчинені без свідків, і тому їх було важко підтвердити. І, нарешті, кілька осіб відмовилися поспілкуватися з УВКПЛ через побоювання репресій, травми, пов'язані з цими подіями, або з інших причин.

21. У багатьох випадках УВКПЛ було важко з'ясувати, чи порушення були скоєні внаслідок отримання наказів, через почуття безкарності чи через погане командування та контроль сил на той час. У ряді випадків жертвам було важко визначити конкретний батальйон або озброєну групу, до якої належали правопорушники. У деяких селах це могло статися через регулярну ротацию.

III. Правові рамки

22. ММПЛУ аналізувала фактичні події в світлі відповідних норм і стандартів міжнародного права прав людини, міжнародного гуманітарного права та міжнародного кримінального права.²⁰

23. Міжнародне право прав людини у формі ратифікованих договорів та звичаєвих норм застосовувалося по всій Україні протягом усього періоду, охопленого у цій доповіді.²¹ Незважаючи на те, що недержавні актори, зокрема, озброєні групи, не можуть бути сторонами міжнародних інструментів з прав людини, це не звільняє їх від необхідності дотримуватися прав людини згідно із звичаєвими нормами міжнародного права. Посилиться визнання того, що ті, хто здійснюють державо-подібні функції та ефективний контроль над територією, повинні дотримуватися норм і стандартів в галузі прав людини, коли їх поведінка впливає на права осіб, які знаходяться під їх контролем.²²

24. Незважаючи на відсутність ефективного контролю над окремими частинами своєї території, за Урядом України зберігається зобов'язання дотримуватися міжнародного права прав людини, документувати та ефективно, негайно та неупереджено розслідувати ймовірні порушення прав людини, а також гарантувати притягнення винних до відповідальності. Відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї 60/147, що визначає «Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист та відшкодування для жертв тяжких порушень міжнародних норм в області прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права», Держави повинні забезпечувати жертвам порушень прав людини і гуманітарного права рівноправний та ефективний доступ до правосуддя, незалежно від того, хто в кінцевому результаті нестиме відповідальність за порушення.²³ Держави повинні намагатися створити національні програми репарацій та іншої допомоги жертвам, якщо сторони, які відповідальні за завдану шкоду, не здатні чи не хочуть виконувати свої зобов'язання.²⁴ Держави, з повагою до скарг жертв, повинні вимагати виконання національних судових рішень щодо репарацій з осіб чи структур, які відповідальні за завдану шкоду та намагатися забезпечувати виконання відповідних іноземних судових рішень згідно з національним законодавством та міжнародними зобов'язаннями.²⁵

25. Міжнародне гуманітарне право регулює поведінку сторін у збройному конфлікті, засоби та методи ведення війни, а також захищає тих, хто не бере безпосередньої участі у бойових діях або ті, хто більше не приймає участі в бойових діях. У ситуаціях збройного конфлікту всі сторони²⁶ конфлікту зобов'язані застосовувати норми міжнародного гуманітарного права, незалежно від того, чи вони є звичаєвими, чи договірними. Міжнародне гуманітарне право накладає ці зобов'язання на всі сторони, незалежно від того, чи дотримується їх інша сторона.²⁷

Ведення бойових дій та поводження з цивільними особами та особами, позбавленими боєздатності

26. Як у міжнародному, так і не міжнародному збройному конфлікті застосовується основний принцип міжнародного гуманітарного права, згідно з яким всі сторони конфлікту

²⁰ Україна підписала Римський статут Міжнародного кримінального суду у 2000 році, але не ратифікувала його. У 2016 році Верховна Рада України прийняла зміни до Конституції України, які дозволяють ратифікувати Римський статут; ці зміни вступлять в силу у 2018 році. Канцелярія Прокурора Міжнародного кримінального суду розпочала попередню оцінку ситуації в Україні 25 квітня 2014 року. 8 вересня 2015 року відповідно до пункту 3 статті 12 Римського статуту Уряд визнав юрисдикцію Міжнародного кримінального суду щодо ймовірних злочинів, скоєних на її території, з 20 лютого 2014 року без кінцевої дати.

²¹ Ратифікації http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=183&Lang=EN

²² Див. УВКПЛ «Відповідальність за вбивства в Україні» з січня 2014 року по травень 2016 року, пункт 12, виноска 16.

²³ «Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист та відшкодування для жертв тяжких порушень міжнародних норм в області прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права», пункт 3.

²⁴ Там же, пункт 16.

²⁵ Там же, пункт 17.

²⁶ Положення загальної статті 3 чотирьох Женевських конвенцій зобов'язують всіх учасників збройних конфліктів не міжнародного характеру, у тому числі організованих недержавних озброєних груп. Загальна стаття 3, яка відображає елементарні міркування гуманності, доповнюється низкою інших договірних положень і звичаєвим гуманітарним правом, яке регулює поведінку сторін збройних конфліктів не міжнародного характеру.

²⁷ Жан-Марі Хенкерцс і Луїза Досвальд-Бек для Міжнародного комітету Червоного Хреста, Звичаєве міжнародне гуманітарне право: Том 2: Норми (Кембридж, Кембридж Юніверсіті Прес, 2005), Норма 140. бов'язок додержуватися та забезпечувати додержання міжнародного гуманітарного права не залежить від взаємності.

зобов'язані розрізняти цивільних осіб та комбатантів.²⁸ Сторони конфлікту можуть спрямовувати прямі напади на комбатантів або військові об'єкти, але не повинні спрямовувати напади на цивільне населення та цивільні об'єкти. Цивільні особи – це особи, які безпосередньо не беруть участі в бойових діях під час здійснення атаки і не є членами збройних сил сторони конфлікту.²⁹

27. Важливими правилами ведення бойових дій, включаючи атаки, захисні дії чи військові дії у відповідь, є заборона невибіркових нападів³⁰, пропорційності³¹ та вжиття запобіжних заходів.³² Навмисні напади на цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі в бойових діях як у міжнародному, так і в не міжнародному збройному конфлікті можуть привинюватися до військового злочину.³³ Необхідно проводити розслідування повідомлень про напад на цивільну особу, і, за умови наявності достатніх доказів, особи, відповідальні за скоєння злочину або за наказ вчинити правопорушення, повинні бути притягнуті до відповідальності.³⁴

28. Згідно з міжнародним гуманітарним правом, особи *hors de combat* (позбавлені боєздатності)³⁵, заслуговують на гуманне поводження. Такі особи мають право на медичний догляд та захист як у міжнародних, так і не міжнародних збройних конфліктах.³⁶ Звичайне міжнародне гуманітарне право чітко регламентує, що «поранених та хворих слід забирати та надавати їм медичний догляд».³⁷

Вбивства

29. Право на життя є основним правом людини, яке гарантується різними універсальними та регіональними інструментами в сфері прав людини, ратифікованими Україною³⁸. Це невід'ємне право кожної людини, яке не передбачає відступу, навіть під час надзвичайної ситуації.³⁹

30. Міжнародне гуманітарне право забороняє стороні міжнародного або не міжнародного збройного конфлікту навмисно вбивати або позбавляти життя цивільних осіб⁴⁰, медичного чи духовного персоналу або інших осіб, які не беруть активної або більше взагалі не беруть участі в бойових діях. Такі дії визнаються військовим злочином.⁴¹

31. Згідно з міжнародним правом прав людини⁴² та гуманітарним правом⁴³ від держави вимагається проводити розслідування позасудових страт, страт без належного

²⁸ МКЧХ, *Звичайне міжнародне гуманітарне право*: Том 1: Норми (Кембридж, Кембридж Юніверсіті Прес, 2005), Норма 1 (застосовується до обох видів конфліктів). Що стосується міжнародного збройного конфлікту, принцип розрізнення кодифікується в Додатковому протоколі I: статті 48; 51 (2) та 52 (1). Незважаючи на те, що це прямо не вказано в тексті, така сама норма передбачена додатковим протоколом II ст. 13 (2), що стосується збройного конфлікту не міжнародного характеру.

²⁹ МКЧХ, *Звичайне міжнародне гуманітарне право*: Том 1: Норми, Норма 5. Зверніть увагу, що наявність серед цивільного населення не цивільних осіб не позбавляє населення цивільного характеру (визнається як звичайне міжнародне право: Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії, *Прокурор проти Кордича та Черкеза*, Справа № IT-95-14 / 2, Апеляційна палата, рішення від 17 грудня 2004 р., Пункт 97); проте населення має залишатися переважно цивільним.

³⁰ МКЧХ, *Звичайне міжнародне гуманітарне право*: Том 1: Норми, Норма 11.

³¹ Там же. Норма 14

³² Там же. Норма 15

³³ Римський статут, Стаття 8 (2) (b) (i).

³⁴ МКЧХ, *Звичайне міжнародне гуманітарне право*: Том 2: Норми, 158 та 150.

³⁵ Звичайна норма 47 визначає особу, що позбавлена боєздатності (*hors de combat*), як (а) особу, яка перебуває під владою супротивної сторони; (б) особу, яка стала беззахисною через втрату свідомості, аварію судна, поранення чи хворобу; або (в) особу, яка чітко виражає намір здатися; якщо він або вона утримується від будь-яких ворожих дій і не намагається втекти. Загальна Стаття 3 до чотирьох Женевських конвенцій передбачає, що до «осіб, що позбавлені боєздатності ... слід за будь-яких обставин ставитися гуманно».

³⁶ Гарантії надання медичної допомоги та обслуговування особам, що позбавлені боєздатності, закріплені в Статті 10 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, що стосується захисту жертв в міжнародних збройних конфліктах і статтею 7 Додаткового протоколу II до Женевських конвенцій що стосуються захисту жертв у не міжнародному збройному конфлікті.

³⁷ МКЧХ, *Звичайне міжнародне гуманітарне право*: Том 1: Норми, Норма 110.

³⁸ Стаття 6 (1) Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Стаття 6 Конвенції про права дитини, Стаття 10 Конвенції про права інвалідів, Стаття 9 Міжнародної конвенції про захист прав дитини, права всіх трудящих-мігрантів та членів їх сімей, Стаття 2 Конвенції про захист прав людини та основних свобод.

³⁹ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Стаття 4.

⁴⁰ Загальна Стаття 3 Женевських конвенцій; Женевська конвенція I, Стаття 50; Женевська конвенція II, Стаття 51; Женевська конвенція III, Стаття 130; Женевська конвенція IV, Стаття 147; Додатковий протокол I, Статті 41; 75 (2) (a) (i) та 85 (3) (e); Додатковий протокол II, Статті 4 (1) та 4 (2) (a).

⁴¹ Римський Статут, Стаття 8 (2) (a) (i).

⁴² Комітет з прав людини Організації Об'єднаних Націй, коментар загального порядку № 6, пункт. 3. Див. також Міжамериканський суд з прав людини, *Мірна Мак Чанг проти Гватемали*, рішення від 25 листопада 2003 року, Серія C, № 101, параграф 153.

судового розгляду або довільних страт та вбивств, покарати злочинців та надати ефективні засоби правового захисту родичам. Родичі потерпілих мають право на відшкодування збитків, у тому числі на адекватну компенсацію. Держава також повинна вживати заходів для запобігання подальшим позасудовим стратам, стратам без належного судового розгляду або довільним стратам чи вбивствам осіб, що знаходяться під захистом.⁴⁴

Катування та жорстоке поводження

32. Основні інструменти з прав людини⁴⁵, в яких Україна є стороною, прямо забороняють катування, жорстоке, нелюдське та поводження, що принижує гідність. Заборона катувань та жорстокого, нелюдського та поводження, що принижує гідність, є абсолютною, а відступ від неї не допускається⁴⁶ навіть під час надзвичайних ситуацій, таких як тероризм чи збройний конфлікт.⁴⁷ Ці правила застосовуються до всіх сторін міжнародного та не міжнародного збройного конфлікту.⁴⁸ Римський статут кваліфікує катування та жорстоке, нелюдське або таке, що принижує гідність поводження як військовий злочин, а також як дії, які можуть прирівнюватися до злочинів проти людства.⁴⁹

IV. Події, що відбулися в період з 1 по 28 серпня 2014 року

A. Розвиток військових подій

33. Події під Іловайськом стали поворотним пунктом початкового етапу збройного конфлікту на сході України та призвели до підписання Мінського протоколу від 5 вересня 2014 року.⁵⁰

34. Місто Іловайськ знаходиться 40 кілометрів на південний схід від міста Донецька. З травня 2014 року його контролювали озброєні групи «Донецької народної республіки». За даними Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування обставин трагічних подій, що призвели до загибелі та захоплення бійців добровольчих батальйонів, а також військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України біля міста Іловайськ Донецької області (далі - Тимчасова слідча комісія)⁵¹, на початку серпня 2014 року Штаб антитерористичної операції прийняв рішення "Про проведення військової операції по розгрому основних сил незаконних збройних формувань в м. Іловайск і узяття його під контроль". До цього часу українські сили, що склалися з підрозділів Збройних Сил України та добровольчих батальйонів⁵², повернули контроль над районами на південь та південний схід від Іловайська.

⁴³ МКЧХ, *Звичайне міжнародне гуманітарне право: Том 1: Норми*, Норма 158. Див. Також *Основні принципи та керівні положення ООН, що стосуються права на відшкодування та репарацію жертвам серйозних порушень міжнародного права прав людини та гуманітарного права*, принцип 4.

⁴⁴ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Стаття 2(3). Комітет ООН з прав людини, коментар загального порядку № 6, пункт 3; коментар загального порядку №31, пункти 15 та 16. Принципи ефективного запобігання та розслідування незаконних, свавільних та позасудових страт, принципи 9, 18 та 20. Основні принципи та керівні положення ООН, що стосуються права на відшкодування та репарацію жертвам серйозних порушень міжнародного права прав людини та гуманітарного права.

⁴⁵ Міжнародний пакт про громадянські та політичні права та Міжнародна Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання

⁴⁶ Конвенція проти катувань, стаття 2 (2). Також див. Загальний коментар №2, «Реалізація Статті 2 державами-учасниками», Док. CAT/C/GC/2/CRP/1/Rev.4 (2007) та Додаткова редактована версія в Пункті 1.

⁴⁷ УВКПЛ відзначає, що повідомлення Уряду України Генеральному секретареві Організації Об'єднаних Націй від 20 жовтня 2015 року про те, що застосування та виконання Україною своїх зобов'язань за 16-ти договорами, включаючи Конвенцію проти катувань, «є обмеженим та не гарантується» на територіях, які вважаються окупованими та неконтрольованими, і що ця ситуація продовжуватиме діяти до повного відновлення суверенітету України над її територією, суперечить необмежуваному характеру заборони застосування катувань.

⁴⁸ Заборона «наруги над людською гідністю», «насилля над життям й особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури» визнається Додатковими протоколами I і II, а також статтею 3 Четвертої Женевської конвенції, як основна гарантія для цивільних осіб та осіб, *позбавлених боєздатності*.

⁴⁹ Римський Статут, Стаття 8 (2) (a) (ii), (iii) та (2) (c) (i) (ii) та Статті 7 (a), (f) та (k).

⁵⁰ 5 вересня 2014 року було підписано Протокол про результати консультацій Тристоронньої контактної групи з спільних заходів, спрямованих на реалізацію Мирного плану Президента України П. Порошенка та ініціатив Президента Росії В. Путіна в Мінську, Білорусь. Мінський протокол з 12 пунктів передбачав, зокрема, «негайне двостороннє припинення вогню» та «моніторинг та перевірку припинення вогню з боку ОБСЄ».

⁵¹ Комісія була створена Верховною Радою України 4 вересня 2014 р. Попередній звіт Комісії був опублікований 20 жовтня 2014 р. (<http://www.pravda.com.ua/articles/2014/10/20/7041381/>; останній доступ 28 вересня 2017).. У звіті розглядаються лише військові та політичні аспекти операції.

⁵² Хоча субординація та керівництво були слабкими, у червні 2014 року добровольчі батальйони вони були формально інтегровані в структури Міністерства внутрішніх справ та Міністерства оборони України. Під керівництвом Міністерства внутрішніх справ були два типи батальйонів: оперативні батальйони Національної гвардії, такі як «Донбас», та спеціальні поліцейські підрозділи, такі як «Азов» та «Дніпро-1». Територіальні

35. 10 серпня 2014 року українські добровольчі батальйони «Донбас» та «Шахтарськ» здійснили першу, безуспішну спробу взяти під контроль Іловайськ.⁵³ В наступні дні українські сили взяли під контроль навколишні села. 18 серпня в Іловайськ прибули добровольчі батальйони «Донбас» та «Дніпро-1». У наступні дні, за підтримки добровольчих батальйонів «Миротворець», «Івано-Франківськ», «Херсон» та «Світязь», вони взяли під контроль частину Іловайська на захід від залізниці, яка проходить через місто з півночі на південь.⁵⁴ Озброєні групи продовжували контролювати частини Іловайська на схід від залізниці. До 29 серпня добровольчі батальйони та озброєні групи обмінювалися вогнем із стрілецької зброї та легкого озброєння. І українські сили, і озброєні групи також використовували міномети, гаубиці та реактивні системи залпового вогню під час боротьби за Іловайськ та навколишні села.⁵⁵

36. До 24 серпня 2014 року українські сили, які контролювали українсько-російський кордон, приблизно 35 кілометрів на південний схід від Іловайська, були вимушені залишити свої позиції через транскордонний обстріл з території Російської Федерації.⁵⁶ За даними Тимчасової слідчої комісії, 24 серпня регулярні російські війська ввійшли на територію України та вирушили у напрямку Іловайська.⁵⁷ Увечері того ж дня 10 військовослужбовців з 331-го полку 98-ї повітряно-десантної дивізії Збройних Сил Росії були захоплені українськими військами поблизу села Дзеркальне, що знаходиться за 12 км на південний схід від Іловайська.⁵⁸ Як повідомляють джерела в Міністерстві оборони Росії, десантники заблукали при патрулюванні державного кордону Російської Федерації з Україною, який, за даними міністерства, не був демаркований.⁵⁹

37. До 27 серпня 2014 року українські загони в Іловайську та в його околицях були оточені озброєними групами, що, за повідомленнями, отримали підкріплення загонами та зброєю з Російської Федерації. 28 серпня Начальник Генерального штабу – Головнокомандувач Збройних Сил України повідомив командувачам в Іловайську, що «з російською стороною» було досягнуто угоди про евакуацію поранених та загиблих українських військовослужбовців та добровольців.⁶⁰ О 7-й годині ранку транспортні засоби, що перевозили поранених, позначені білими прапорами з червоним хрестом, виїхали з сіл Агрономічне та Многопілля, але потрапили під обстріл і були вимушені повернутися.⁶¹ Позначення було чітко видно, оскільки в той час в середині серпня все ще світло, внаслідок чого атака на транспортний засіб, що знаходиться під захистом, вважається порушенням звичаєвої норми № 30 міжнародного гуманітарного права.

В. Вплив військових дій на цивільних осіб та жертви обстрілу

«Обстріли не мали закономірностей, їх жодним чином неможливо було передбачити».

«Цілей у обстрілів не було, і здавалося, що їх мета – налякати населення».

Жителі Іловайська

38. До серпня 2014 р. в Іловайську залишалось, за оцінками, приблизно 12 000-13 000 цивільних осіб - з 16 000 осіб, що проживали там до початку конфлікту. Перший обстріл міста відбувся 12 липня 2014 року. Протягом наступних днів внаслідок обстрілів було пошкоджено електро- та водопостачання.⁶² З 7 по 28 серпня місто обстрілювали щодня. Станом на середину серпня через обстріли у місті було припинено постачання електроенергії, газу та води. Внаслідок обстрілів було пошкоджено до 600 приватних будинків (з 1800) та всі 116 багатопверхових житлових будинків в Іловайську.⁶³

оборонні батальйони, такі як «Айдар», «Дніпро-2» та «Кривбас», перебували під командуванням Міністерства оборони. Єдиними добровольчими батальйонами, які залишилися не інтегрованими у державні структури, були «ОУН» та «Український добровольчий корпус Правий сектор».

⁵³ Попередній звіт Тимчасової слідчої комісії, 20 жовтня 2014 року.

⁵⁴ Там же; Інтерв'ю ММПЛУ, 13 червня 2016 р., 11 жовтня 2016 р., 23 травня та 13 липня 2017 р.

⁵⁵ Інтерв'ю ММПЛУ та візит на місце подій, 13 липня 2017.

⁵⁶ Попередній звіт Тимчасової слідчої комісії, 20 жовтня 2014 р., та Звіт про попереднє розслідування (2016 р.). Офіс прокурора Міжнародного кримінального суду, 14 листопада 2016 р., Параграф 164.

⁵⁷ Там же

⁵⁸ <http://mediambo.org/2014/08/26/dopit-rosiyskih-desantnikiv-mi-ne-znali-shho-nas-vezut-v-ukrayinu-video/> (останній доступ 28 вересня 2017 р.).

⁵⁹ http://www.bbc.com/russian/international/2014/08/140826_russian_paratroopers_ukraine_reaction; (останній доступ 28 вересня 2017 р.); <https://ria.ru/incidents/20140829/1021929011.html> (останній доступ 28 вересня 2017 р.).

⁶⁰ Попередній звіт Тимчасової слідчої комісії, 20 жовтня 2014 року.

⁶¹ Там же.

⁶² Інтерв'ю ММПЛУ, 13 липня 2017 року.

⁶³ Інтерв'ю ММПЛУ та відвідування місць подій, 13 липня 2017 року.

39. У ніч з 7 на 8 серпня у лікарню Іловайська влучив снаряд, який пошкодив головну будівлю та аптеку, зокрема, склад ліків. З приблизно 90 пацієнтів, які перебували в лікарні на той момент, ніхто не загинув і ніхто не отримав травми. Персонал, пацієнти та операційна перемістилися до підвалу, де три дні медичні бригади надавали медичну допомогу та проводили операції. Як описали співрозмовники УВКПЛ: *"Ви не можете навіть уявити собі, як нам там працювалося. Відсутня належна вентиляція, постійний запах крові, який не можна змити, запах інших біологічних рідин майже 100 пацієнтів і запах трупів. І все це в спеку. Нам не вистачало їжі, ми майже втрачали свідомість, доглядаючи за пацієнтами».*⁶⁴

40. 10 серпня лікарня була змушена закритися, оскільки медикаментів не залишилося. Крім того, через пошкодження внаслідок бойових дій були відсутні електрика, вода та газ. З того дня і до закінчення бойових дій в Іловайську та в його околицях 30 серпня 2014 року, у місті не функціонував жоден медичний заклад. Щоб отримати медичну допомогу, мешканці їхали безпосередньо до місць проживання лікарів та медсестер.⁶⁵ Медичну допомогу також надавали лікарі та фельдшери українських добровольчих батальйонів. Наприклад, у медсанчастині батальйону «Донбас», що знаходилася у школі №14, як повідомляється, щодня з 18 по 28 серпня 2014 року лікували дві-три поранених цивільних особи.⁶⁶ Вся ця допомога надавалася з використанням мінімальних медичних запасів та обладнання. Деякі поранені та хворі цивільні особи були евакуйовані в інші населені пункти для отримання медичної допомоги в лікарнях. З районів, що знаходилися під контролем озброєних груп, евакуація здійснювалася дорогою на Зугрес⁶⁷, а з районів, що знаходилися під контролем українських сил - дорогою до Харцизьк.⁶⁸ Через обстріли обидві дороги були небезпечними.

41. З 17 по 18 серпня озброєні групи надали кілька автобусів для евакуації деяких цивільних осіб (переважно жінок і дітей) з Іловайська до районів, що знаходилися на північ від міста під контролем озброєних груп.⁶⁹ Громадяни, які залишилися в Іловайську і які не мали підвалу у своїх будинках, переховувалися в громадських будівлях.

42. У західній частині міста, де українські батальйони зайняли позиції 18-19 серпня, цивільні особи сховалися в підвалах дитячого садка № 3 (вул. Свободи, 1а), школи № 14 (вул. Ломоносова, 54) та залізничного депо № 191 (вул. Ломоносова, 169).⁷⁰ У дитячому садку № 3, де з 19 по 26 серпня були розміщені українські батальйони, прихисток знайшло приблизно 150 цивільних осіб. У підвалі школи № 14, де з 19 по 28 серпня були розміщені українські батальйони, у двох кімнатах розміром 2x10м переховувалося до 50 цивільних осіб. Добровольці українських батальйонів дозволяли цивільним особам використовувати ці підвали як притулок, виходити назовні за їжею чи користуватися туалетом.

43. У східній частині міста, яку контролювали озброєні групи, цивільні особи переховувалися в Будинку культури (вул. Первомайська, 193Б), бібліотеці (вулиця Шевченка, 78) та на залізничному вокзалі (вул. Вокзальна, 37).⁷¹ Більшість підвалів у цих будівлях не були належним чином обладнані, щоб служити бомбосховищами. Вони мали погану вентиляцію, не мали туалетів і до них потрапляла вода. Більше 250 цивільних осіб, у тому числі потерпілих, сховалися в Будинку культури. Багато хто спав на вологих бетонних підлогах у бомбосховищах і в сусідньому підвалі. Подвір'я Будинку культури безпосередньо постраждало від військових дій. В одному випадку, в результаті обстрілу подвір'я, дві жінки зазнали поранень від осколків.⁷²

44. Околиці Іловайська також сильно постраждали від військових дій. 2-3 серпня 2014 року приблизно 200 цивільних осіб були евакуйовані з села Грабське (п'ять кілометрів на південний захід від Іловайська) до монастиря, що знаходився на відстані 3,5 км, після чого у селі залишилося лише кілька мешканців. В період із серпня по вересень 2014 року, контроль над селом тричі змінювався між озброєними групами та батальйонами.⁷³ На

⁶⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 13 липня 2017 року.

⁶⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 2 листопада 2016 р. та 13 липня 2017 р.

⁶⁶ Інтерв'ю ММПЛУ, 11 листопада 2016 року.

⁶⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 13 липня 2017 року.

⁶⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 11 листопада 2016 року.

⁶⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 13 червня 2016 року.

⁷⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 2 листопада 2016 р. Та 13 липня 2017 р.

⁷¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 21 жовтня 2016 р. Та 13 липня 2017 р.

⁷² Інтерв'ю ММПЛУ, 13 липня 2017 року.

⁷³ Відповідно до інформації наданої Урядом України, село Грабське контролювалося озброєними групами з 2-3 по 18 серпня 2014 та з 29 серпня 2014 і надалі. Українські сили контролювали село в період з 18 по 29 серпня, після проведення військової операції в період з 12 по 18 серпня для відновлення контролю над цими селами.

початку вересня 2014 р. мешканці повернулися в село і побачили, що більшість будинків були зруйновані та розграбовані.⁷⁴

45. Села Многопілля (дев'ять кілометрів на південь від Іловайська) та Покровка (7 км на схід від Іловайська) кілька разів обстрілювали з 7 по 29 серпня. Обстріли посилювалися протягом кількох днів до 29 серпня, що змусило цивільних осіб переховуватися в підвалах. За словами місцевих жителів, обидві села були під контролем українських сил протягом всього місяця серпня 2014 року. Були поширені мародерство, навмисне знищення та військове використання цивільного майна. Як повідомляється, запаси продовольства в підвалах були спожиті або цілеспрямовано знищені; столові прибори, чашки, простирадла та автомобілі були конфісковані.⁷⁵

46. Інформація, отримана УВКПЛ шляхом моніторингу та інтерв'ювання, вказує на те, що сторони конфлікту обстрілювали Іловайськ та навколишні села з порушенням принципів розрізнення, пропорційності та вжиття запобіжних заходів при використанні вибухової зброї у густонаселених цивільних районах.⁷⁶ Хаотичні обстріли Іловайська та найближчих до нього сіл Кобзарі та Зелене призвели до загибелі щонайменше 36 цивільних осіб (18 жінок та 18 чоловіків). Одинадцять жертв (п'ять жінок і шість чоловіків) були вбиті в Іловайську з 7 по 18 серпня, коли місто повністю контролювалося озброєними групами; і 25 жителів (13 жінок та 12 чоловіків) були вбиті в період з 19 по 28 серпня під час бою між українськими силами та озброєними групами в місті.⁷⁷ Загальна кількість цивільних осіб, які постраждали у цей період, невідома; однак, як повідомляється, тільки 7 серпня внаслідок обстрілу в місті Іловайськ було поранено 83 цивільні особи⁷⁸, і принаймні два десяткі цивільних осіб, поранені в Іловайську у серпні 2014 року, зазнали фізичних каліцтв.⁷⁹

С. Вбивства цивільних осіб

«Я почув його крики, а потім солдат сказав: «Заберіть його тіло, сам помре».

Затримана цивільна особа, свідок вбивства

47. Повідомлення свідків та наявні дані судово-медичної експертизи свідчать, що вбивство цивільних осіб в Іловайську та навколишніх селах не мало масового або систематичного характеру. Після того, як українські сили покинули Іловайськ, у дворі школи № 14, де базувався добровольчий батальйон «Донбас»⁸⁰, була проведено ексгумацію масового поховання з трьома тілами.⁸¹ УВКПЛ пізніше встановило, що жертвами стали цивільні особи Валентин Мініч, Ігор Труфанов та Сергій Мироненко. Згідно з результатами судово-медичної експертизи, Мініч та Труфанов мали на тілі ознаки поранень з вогнепальної зброї, а Мироненко, ймовірно, загинув внаслідок обстрілу, коли утримувався під вартою в школі №14.

Справа Валентина Мініча

48. Валентин Мініч⁸² залишився в Іловайську, хоча його сім'я покинула місто 17-18 серпня 2014 року. За повідомленнями, він хотів приглянути за своїм господарством, оскільки багато будинків займалися, після влучання снарядів. Через кілька днів після виїзду його дружина не могла до нього додзвонитися. 1 вересня 2014 року вона повернулася в Іловайськ і дізналася, що його тіло було знайдено в масовому похованні. За словами свідка, їхній будинок був розграбований, і були ознаки⁸³ того, що він використовувався військовими.⁸⁴ Свідectво про смерть, видане 2 вересня 2014 року в Харцизьку, свідчить про те, що Мініч загинув 26 серпня 2014 року від вогнепального поранення в голову.

⁷⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 27 квітня 2017 року та 27 червня 2017 року.

⁷⁵ Інтерв'ю ММПЛУ та відвідування сайту, 13 липня 2017 року, інтерв'ю ММПЛУ, 24 липня 2017 року.

⁷⁶ Зустрічі ММПЛУ, 13 липня 2017 року.

⁷⁷ Інформація ММПЛУ про жертви серед цивільного населення.

⁷⁸ Зустріч ММПЛУ, 13 липня 2017 року.

⁷⁹ Зустріч ММПЛУ, 13 липня 2017 року.

⁸⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 13 червня 2016 року.

⁸¹ Міжнародно узгоджене визначення «масового поховання» відсутнє. Колишній Спеціальний доповідач ООН з питань позасудових страт, страт без належного судового розгляду або довільних страт Бакре Валі Ндіаїє визначив масові поховання як місця, де поховані три та більше жертв позасудових, страт без належного судового розгляду або довільних страт, які не загинули під час бойових чи збройних зіткнень (1991 рік). Це визначення було використано трибуналами Організації Об'єднаних Націй для Руанди та колишньої Югославії.

⁸² Дата народження 9 жовтня 1948 р.

⁸³ На подвір'ї знаходився бліндаж - захисна споруда над ямою, зазвичай використовується військовими.

⁸⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 13 червня 2016 року.

49. Свідок, який переховувався у підвалі школи №14 з 8 по 28 серпня 2014 року, зазначив, що Мініч там був. За повідомленням, 26 серпня Мінічу сказали, що його будинок загорівся і він пішов перевірити своє майно. Свідки пам'ятають, що він повернувся до підвалу засмучений. Того ж дня Мініча викликав доброволець батальйону «Донбасу», з позивним «Кат», який звинуватив Мініча в тому, що той був «коригувальником вогню». ⁸⁵ Це був останній раз, коли його бачили живим. Інші свідки чули, як Мініча завели до спортивного залу в школі, звідки потім чулися крики та такі звуки, нібито хтось задихався. ⁸⁶ Вони повідомили, що наступного ранку його тіло знайшли за школою. Як повідомляється, 28 серпня тіло Мініча було поховано поряд з двома іншими загиблими. За словами свідка, його тіло було вкрите синцями та слідами, так начебто його тягнули по землі. ⁸⁷

Справа Ігоря Труфанова

50. З середини липня Ігор Труфанов ⁸⁸ та його дружина щоночі переховувалися від обстрілу в підвалі залізничного депо ⁸⁹, разом з близько 20 іншими цивільними особами. 19 серпня 2014 року в приміщення зайшли добровольці батальйонів «Донбас» та «Дніпро-1». Після перевірки приміщення вони, як повідомляється, допитували всіх чоловіків і дозволили цивільним особам залишатися, та надавали їм їжу та воду. 25 серпня один із бійців батальйону помітив, що Труфанов має мобільний телефон і вивів його в невідомому напрямку. Того ж дня всіх цивільних осіб перевезли машиною до школи №14. Свідки пригадують, що дружина Труфанова постійно запитувала про свого чоловіка, оскільки ніде не могли його знайти. ⁹⁰

51. 26 серпня свідок бачив тіло жертви у шкільному дворі; всі пальці у нього були чорні, одна нога була пошкоджена, а в животі та грудях були кульові отвори. ⁹¹ Свідоцтво про смерть, видане 2 вересня 2014 року в м. Харцизьк, свідчить про те, що Труфанов помер 26 серпня 2014 року від вогнепального поранення в живіт, яке призвело до пошкодження внутрішніх органів.

Справа Сергія Мироненка

52. 22 серпня 2014 року під час подорожі з села Зелене до Іловайська Сергій Мироненко ⁹² був затриманий на блокпості українських добровольчих батальйонів на розі вулиць Виноградна та Ломоносова. Його місцезнаходження протягом шести днів залишалось невідомим для сім'ї, до 28 серпня, коли батькам Мироненка було повідомлено про його смерть. ⁹³ Свідоцтво про смерть, видане 2 вересня 2014 року в місті Харцизьк, вказує на те, що Мироненко загинув 26 серпня 2014 року ⁹⁴ через проникаюче осколочне поранення голови, яке пошкодило мозок, ймовірно, від час обстрілу.

53. Свідок повідомив УВКПЛ, що 26 серпня 2014 року Мироненко був доставлений до школи № 14, де він, як повідомляється, був замкнений з сімома іншими чоловіками у металевій шафі, яка знаходилась у невеликій окремій будівлі на шкільному подвір'ї. Ймовірно добровольці батальйону «Донбас» виводили їх один за одним на допит і били. Вранці 27 серпня школа була обстріляна озброєними групами. Після другого обстрілу свідок бачив, що у Мироненка йшла кров. Під час обстрілу загинули троє осіб: Мироненко та два добровольці батальйону. Вранці 28 серпня лікар батальйону сказав свідку поховати тіла Мироненка та двох інших чоловіків, які лежали біля школи. ⁹⁵ Цей інцидент можна вважати порушенням звичаєвої норми 115 ⁹⁶ міжнародного гуманітарного права, оскільки на могилі навіть не були вказані прізвища.

Справа Людмили Горбенко та Валерія Колесніченка

54. 29 серпня 2014 року Людмила Горбенко ⁹⁷ та Валерій Колесніченко ⁹⁸, що перебували у цивільному шлюбі, обидва працівники залізничного депо, були знайдені

⁸⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 29 вересня 2016 року.

⁸⁶ Інтерв'ю ММПЛУ, 21 жовтня 2016 року.

⁸⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 29 вересня 2016 року.

⁸⁸ Дата народження 13 вересня 1968 р.

⁸⁹ Промислове підприємство в м. Іловайськ, поблизу залізниці, за адресою вул. Ломоносова, 169.

⁹⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 26 жовтня 2016 р. та 8 серпня 2017 р.

⁹¹ Там же.

⁹² Дата народження 18 січня 1981 р.

⁹³ Інтерв'ю ММПЛУ, 6 липня 2016 р. та 8 серпня 2017 р.

⁹⁴ Є підстави вважати, що дата смерті, вказана в акті судово-медичного експерта, може бути неточною.

⁹⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 29 вересня 2016 року.

⁹⁶ Загальна норма 115 міжнародного гуманітарного права. До загиблих слід відноситись в шанобливому порядку, а їх могили слід поважати і належним чином доглядати.

⁹⁷ Дата народження 23 квітня 1960 р.

⁹⁸ Дата народження 14 червня 1963 р.

застреленими в своєму будинку по вул. Пролетарській, 36 в м. Іловайську.⁹⁹ Згідно з даними судово-медичної експертизи, обидва загинули 27 серпня 2014 року. Горбенко померла від кульового поранення в голову, яке призвело до пошкодження мозку, а Колесніченко помер від проникаючого вогнепального поранення в живіт, яке пошкодило його внутрішні органи.¹⁰⁰

55. Незважаючи на те, що свідків інциденту не було, місцеві жителі, які переховувалися в підвалі будинку по вул. Пролетарській, 32, повідомили УВКПЛ, що 27 серпня приблизно о 15.00 вони чули «несамовитий» крик жінки, а потім звук пострілу. 29 серпня 2014 року тіла двох жертв були знайдені в підвалі їх будинку, який був закритий ззовні. Співрозмовники, які виносили тіла, повідомили УВКПЛ, що при вході в будинок вони бачили сліди крові та куль. Як повідомлялося, знайдені тіла були набряклі і з вогнепальними ранами. Як повідомлялося, обличчя обох потерпілих мали сліди побиття. Свідкам також здалося, що кінцівки потерпілих були зламані. Подружжя було поховане в саду будинку, а пізніше перепоховане на кладовищі.¹⁰¹

D. Нелюдські або такі, що принижують гідність умови тримання під вартою, катування та жорстоке поводження з цивільними особами

«У ямі, нам давали їжу і воду, але я їх не брав ... Я сподівався, що це допоможе мені скоріше померти».

Жертва катувань

56. З інтерв'ю, проведених УВКПЛ, зрозуміло, що жертвами катувань та жорстокого поводження з боку українських сил в Іловайську та його околицях у серпні 2014 року були чоловіки у віці від 30 до 66 років, яких підозрювали в тому, що вони були членами озброєних груп або якимось чином були з ними пов'язані. Їх тримали в нелюдських та таких, що принижують гідність умовах, часто без їжі та води при високій температурі повітря. Як повідомляється, вони піддавались побиттю як для отримання зізнання, так і у якості покарання через підозру в приналежності до озброєних груп. Про жорстоке поводження з жінками чи дітьми чи про їх катування повідомлень не було.

В Іловайську

57. Найбільша кількість задокументованих УВКПЛ випадків катувань та жорстокого поводження з цивільними особами мали місце в період з 22 по 28 серпня 2014 року в школі №14, яку контролював батальйон «Донбас» з 18 по 28 серпня 2014 року. На подвір'ї знаходилася окрема будівля з кількома кімнатами. Раніше вона використовувалася як шкільна майстерня, тому в ній були різні механічні пристрої та інструменти. Будівля використовувалася батальйоном «Донбас» для різних цілей, у тому числі для лікування поранених.¹⁰² На одній стороні будівлі була кімната з металевою шафою розміром приблизно 200×80×200 см.¹⁰³ УВКПЛ повідомили, що чоловіків, яких підозрювали в тому, що вони є членами озброєних груп, тримали в цій шафі по кілька днів. Потерпілі зазначали, що, хоча там були отвори для повітря, все одно всередині було дуже жарко, душно і повністю темно. Опитувані повідомили, що в різні дні кількість чоловіків, яких утримували у шафі, варіювалося від семи до 20. Всі затримані, з якими УВКПЛ проводило інтерв'ю, повідомляли, що їх били з метою отримати зізнання.

58. 22 серпня 2014 року на блокпості, що знаходився під контролем одного з українських добровольчих батальйонів, було затримано двоє чоловіків, одному з яких було 30 років. Обох звинуватили у тому, що вони були «коригувальниками вогню». Як повідомляється, після допиту, бійці батальйону помістили їх в металеву клітку для собак розміром один на один метр, яка знаходилася на блокпості, де їх утримували протягом чотирьох днів. Оскільки вони не мали змоги спілкуватися із своїми родичами, їх місцезнаходження було невідомо. Вранці 23 серпня 2014 року під загрозою побиття та

⁹⁹ Вулиця Пролетарська знаходиться одразу на захід від залізниці, що розділяє місто із півночі на південь. Хоча ця частину міста переважно контролювали українські сили, до 28 серпня 2014, українські сили відступили до школи №14 (вул. Ломоносова, 54) – на крайньому заході міста. Тому, УВКПЛ не може із впевненістю сказати, хто контролював цю вулицю в час інциденту.

¹⁰⁰ Дані бюро судово-медичної експертизи м. Донецька.

¹⁰¹ Публічне інтерв'ю родичів жертви, 28 квітня 2015 року.

¹⁰² Інтерв'ю ММПЛУ, 21 жовтня та 2 листопада 2016 року.

¹⁰³ Відвідування сайту ММПЛУ, 13 липня 2017 року.

смерті вони вимушені були копати траншеї на вулиці Виноградній. Увечері 26 серпня 2014 року їх відвели до школи №14. Спочатку їх замкнули в металевій шафі із сімома іншими чоловіками. Через 30 хвилин два бійці батальйону почали виводити затриманих по черзі та допитувати їх усіх. Під час допиту двоє вищезгаданих затриманих були побиті бійцями батальйону «Донбас». 30-річний чоловік стверджує, що його били в чоло та погрожували відрізати пальця. Пізніше бійці батальйону наказали жертві та його супутнику роздягнутися догола і чекати повернення охоронців, загрожуючи їм фізичним насильством і «прибиванням гвіздками». Затримані вчинили так, як їм наказували. Час пройшов, а охоронці не повернулися, тому вони одягнулися. 29-30 серпня 2014 року перед відступом батальйон «Донбас» дозволив усім затриманим цивільним особам, які утримувалися у школі №14, повернутися додому.¹⁰⁴

59. Приблизно 25 серпня на розі вулиць Ломоносова та Гоголя батальйоном «Донбас» був затриманий 66-річний чоловік. Його звинуватили у продажу наркотиків та коригуванні артилерійського вогню для озброєних груп. Його притягли до школи № 14 і замкнули в металевій шафі з 15 іншими людьми. Під час затримання йому сказали, що йому доведеться копати траншеї. Коли він відмовився, його били в груди і ребра. Чоловіка утримували в шафі чотири дні практично без води та доступу до туалету. Людей, яких утримували в шафі, відпустили лише 28 серпня¹⁰⁵, коли батальйон залишив школу.

60. Між 21 і 22 серпня 2014 року в своєму домі, який знаходився поблизу військової позиції озброєної групи, бійцями батальйону був затриманий 44-річний чоловік. Його відвезли до їх бази, розташованої в дитячому садку «Ластівка». 25 серпня його перевели до школи № 14, де утримували протягом чотирьох днів у металевій шафі разом з іншими чоловіками. Протягом цього періоду його місцезнаходження було невідоме його сім'ї. Вранці 29 серпня після відступу батальйону «Донбас» він повернувся додому. Свідок згадує, що на обличчі та руках жертви були сліди побиття, також він мав осколочне поранення спини.¹⁰⁶

61. 26 серпня 2014 року в Іловайську бійці батальйону «Донбас» затримали та насильно привезли до школи № 14 54-річного чоловіка та його сина. Як повідомляється, у школі в той день було близько 20 затриманих: молодих чоловіків змушували копати траншеї, весь інший час вони були замкнені в металевій шафі. Їм не давали ні їжі, ні води, хоча іноді родичам затриманих вдавалося принести їм їжу. 26 і 27 серпня школу обстріляли, при цьому деякі бійці батальйону загинули. Потерпілий отримав осколочне поранення лівої ноги і правого ока. Йому перев'язали ногу і протягом наступних п'яти днів він залишався в металевій шафі без подальшої медичної допомоги. 28 серпня, перед тим, як залишити школу, бійці батальйону відчинили металеву шафу і сказали усім затриманим, що вони можуть повернутися додому. Через травми потерпілий був змушений повзти додому. Звідки його доставили до лікарні у м. Харцизьк. Ліву ногу йому ампутували, зір у правому оці досі не відновився.¹⁰⁷

62. 24 серпня 2014 року, до літнього чоловіка, який ремонтував вікна у будинку свого родича на вул. Ізотова, підійшли двоє бійців батальйону, одягнених у камуфляжну форму та балаклави. Як повідомляється, вони ображали чоловіка, називали його «сепаром» і знущались над ним. Один борець батальйону вдарив його кілька разів в груди прикладом, після чого бійці батальйону пішли геть. Жертва померла наступного тижня, але причина його смерті невідома.¹⁰⁸

У с. Многопілля

63. 10 серпня 2014 р. чоловіка, який їхав з Григорівки до Многопілля, щоб відвідати матір, зупинили на блокпості на в'їзді до с. Многопілля, яке контролювалося українськими силами, у тому числі добровольчими батальйонами «Донбас» та «Азов». Бійці батальйону стріляли в бік жертви, щоб налякати, а потім схопили, зв'язали зап'ястя та ноги мотузками і побили. Після цього вони прив'язали мотузку до шиї чоловіка і тягнули його через поле, поки він не почав задихатися і не втратив свідомість. Як повідомляється, військовослужбовець Збройних Сил України сказав бійцям батальйону звільнити затриманого. У жертви були численні гематоми та погіршення зору.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 29 вересня 2016 року.

¹⁰⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 6 липня 2016 року.

¹⁰⁶ Інтерв'ю ММПЛУ, 2 листопада 2016 року.

¹⁰⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 27 жовтня 2016 року.

¹⁰⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 18 жовтня 2016 року.

¹⁰⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 29 червня 2016 року.

64. 11 серпня 2014 року сім-вісім чоловіків у камуфляжі без знаків розрізнення вимагали від мешканця с. Многопілля віддати їм свою машину. Коли він відмовився, вони обшукали його будинок і знайшли мисливську рушницю. Потім його відвезли на околицю села і разом з двома іншими затриманими у Многопіллі чоловіками змусили понад годину заповнювати траншеї землею. Після цього на голову жертви одягли мішок, запхали у багажник машини та доставили до с. Осикове (відстань приблизно 13 кілометрів). Інші дві жертви були в іншому автомобілі. Близько трьох годин потерпілого утримували в с. Осикове, де його допитували троє бійців українських батальйонів, які хотіли, щоб він визнав себе «сепаратистом» або «коригувальником». Як повідомляється, його взяли за руки і ноги, кинули на землю обличчям вниз і били металевими ланцюгами. У той же вечір його звільнили і залишили посеред поля, і він був змушений пройти близько чотирьох кілометрів додому. Потерпілий повідомив представникам УВКПЛ, що він був весь у крові, із зламаними ребрами, які боліли більше трьох тижнів. У нього все ще зберігаються шрами на ногах від металевих ланцюгів. Всі його документи були конфісковані і не повернуті.¹¹⁰

У с. Грабське

65. Представники УВКПЛ отримали повідомлення про цивільних осіб, яких утримували українські добровольчі батальйони в ямі біля північного в'їзду в с. Грабське у серпні 2014 року.¹¹¹ Наприклад, одного чоловіка зупинили та обшукали, коли він підійшов до військової позиції, яка, повідомляється, належала батальйону «Донбас». Без сорочки, його посадили до ями і задавали питання про інших місцевих жителів. Під час допиту бійці батальйону стріляли навколо нього. Його тримали в ямі три години. Потім бійці батальйону одягнули йому мішок на голову і перевезли на іншу військову позицію в с. Многопілля, де його деякий час тримали на вулиці і допитували щодо його особи. Через деякий час бійці батальйону посадили затриманого в машину, відвезли і залишили обабіч дороги. Його попередили, що вб'ють, якщо він знову скористається цією дорогою. Він дістався додому пішки.¹¹²

У с. Покровка

66. Вранці 14 серпня 2014 року вісім озброєних чоловіків у чорній уніформі та балаклавах увійшли до будинку чоловіка в селищі Покровка. Вони наказали йому відкрити свій мікроавтобус. Троє озброєних людей знайшли стрічку Святого Георгія¹¹³ всередині мікроавтобуса і почали жорстоко бити чоловіка в живіт та голову прикладами зброї, після чого він на деякий час втратив свідомість. Інший чоловік трохи порізав шию жертви ножем. Перед тим, як піти, правопорушники обікрали будинок, забрали гроші, ювелірні вироби, документи, предмети домашнього вжитку та одяг. Наступного ранку вони повернулися, приставили автомат до вуха жертви та вимагали письмової заяви від потерпілого, що він віддав свій автомобіль, гроші та інші особисті речі для підтримки Збройних Сил України. У другій половині серпня жертва бачила, як на його мікроавтобусі українські сили транспортували зброю та поранених.¹¹⁴

В інших населених пунктах поблизу м. Іловайськ

67. Представники УВКПЛ задокументували випадки, коли затримані цивільні особи, яких підозрювали в членстві в озброєних групах або у зв'язках із ними, утримувалися у кількох місцях та піддавалися жорстокому поводженню та катуванню з метою покарання або отримання інформації чи зізнань.

68. 11 серпня 2014 року п'ятеро невідомих озброєних людей в камуфляжі зупинили цивільного на дорозі від с. Покровка до Іловайська. У потерпілого відібрали документи та телефон, його допитували про російські номери телефонів, що були записані в його телефоні. Згодом розпочався обстріл, і потерпілого зачинили в нежитловій будівлі поруч. Там утримували ще одного чоловіка, на тілі якого були синці. Обоє чоловіків пізніше перевезли до с. Старобешеве. По дорозі потерпілих постійно били прикладами зброї, особливо в шию, поки він не онімів від болю.¹¹⁵

¹¹⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 13 липня та 24 липня 2017 року.

¹¹¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 27 квітня та 27 червня 2017 року.

¹¹² Інтерв'ю ММПЛУ, 27 червня 2017 року.

¹¹³ Георгіївська стрічка була складовою частиною багатьох високих військових нагород, присвоєних Російською імперією, Радянським Союзом і нинішньою Російською Федерацією. У 2005 році вона була відроджена як символ пам'ятних подій, пов'язаних з Другою світовою війною. У 2014 році цей символ широко використовувався озброєними групами на сході України.

¹¹⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 26 липня 2017 року.

¹¹⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 27 жовтня 2017 року.

69. У с. Старобешеве з потерпілим жорстоко поводитися та катували у місці, що він описав як колишній спортивний комплекс, який, як повідомлялося, знаходився під контролем батальйону «Шахтарськ».¹¹⁶ Там невідомі озброєні люди в камуфляжі били його автоматами в груди, по нирках і ногах та сміялися. Потім потерпілого кинули в яму разом з двома іншими затриманими. Як повідомляється, увечері чоловіки в балаклавах з позивними «Поп» і «Психолог» допитували і били потерпілого, руки якого були зв'язані липкою стрічкою за спиною. Потім зловмисники поклали потерпілого животом на землю і почали викручувати йому руки, доки не поламали. Потім потерпілого помістили назад у яму, де він залишався приблизно сім днів. Одного разу бійці батальйону повернулися з лінії фронту і жорстоко побили всіх затриманих, що були в ямі. Потерпілого знову побили, вибили йому зуби та погрожували вбити. Пізніше його перевезли до недобудованої будівлі в районі Курахівського водосховища, де лікар надав медичну допомогу, і затриманим дозволили помитися.¹¹⁷ Пізніше жертв відпустили.

70. У іншому випадку, 10 серпня 2014 року поблизу Іловайська, українські сили затримали члена озброєної групи, після того як він був поранений у бою. Його спочатку відвезли до лікарні та надали медичну допомогу. Пізніше два чоловіки в камуфляжі та один в цивільному ввійшли до палати і змусили медичний персонал вийти. Тоді, як повідомляється, вони катували потерпілого електричним струмом у живіт та палили запальничкою пальці ніг. Вони також штрикали ложкою у ребра зліва, що завдавало сильного болю. Оскільки через серйозне поранення жертва не могла більше ні розмовляти, ні рухатися, правопорушники пішли. Через кілька днів потерпілого та ще одного пораненого члена озброєної групи кинули до ями розміром 2,5×2,5 м. Як повідомляється, добровольці, які їх охороняли, кидали в них каміння, не давали води, змушували підніматися, а потім штовхали на землю. Один з бійців плеснув спирт на руку потерпілого і чиркав запальничкою біля неї. Одного разу потерпілих перевезли до іншої будівлі (можливо в с. Курахове), де утримувалися шість інших членів озброєних груп.¹¹⁸ Незабаром після цього їх обміняли на захоплених українських військовослужбовців та добровольців. Деяким потерпілим не повернули документи.¹¹⁹

V. Події, що сталися в період з 29 по 31 серпня 2014 року

A. Розвиток військових подій

71. 29 серпня 2014 року о першій годині ночі веб-портал президента Російської Федерації опублікував заяву президента Путіна, який закликав озброєні групи «відкрити гуманітарний коридор для оточених українських військовослужбовців, щоб уникнути непотрібних жертв і дозволити їм залишити зону бойових дій без перешкод».¹²⁰ Рано вранці 29 серпня російські ЗМІ розповсюдили заяву озброєних груп, в якій вони підтримали ініціативу президента Путіна та висловили готовність «забезпечити безпеку виведення українських військовослужбовців з оточення з умовою, що вони пройдуть створений коридор без зброї».¹²¹ Як повідомлялося, представники російських військ під Іловайськом передали українським силам таку пропозицію рано вранці 29 серпня.¹²²

72. Цю пропозицію не було прийнято українським військовим командуванням.¹²³ О 8 годині ранку 29 серпня українські сили із своїм озброєнням та боєприпасами виїхали двома колонами броньованих військових транспортних засобів, військових та цивільних вантажних автомобілів, автобусів та інших транспортних засобів з селищ Агрономічне та

¹¹⁶ 17 жовтня батальйон Шахтарськ було розформовано в зв'язку із численними порушеннями вчиненими його членами.

¹¹⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 27 жовтня 2016 року.

¹¹⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 1 серпня 2017 р. Утримування восьми членів озброєних груп у цьому будинку підтверджується відео, опублікованим 17 серпня 2015 р. від 15 серпня 2015 р.: <https://www.youtube.com/watch?v=AixkFBir4WM> (останній доступ 28 вересня 2017 р.).

¹¹⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 27 жовтня 2016 року та 1 серпня 2017 року.

¹²⁰ <http://kremlin.ru/events/president/news/46506> (останній доступ 28 вересня 2017 р.).

¹²¹ <https://www.infox.ru/news/220/social/society/135461-opolcenie-podderzalo-prizyv-putina-o-gumanitarnom-koridore-dla-voennyh-ukrainy?slug=opolcenie-podderzalo-prizyv-putina-o-gumanitarnom-koridore-dla-voennyh-ukrainy> (останній доступ 28 вересня 2017 р.); <https://ria.ru/world/20140829/1021860892.html> (останній доступ 28 вересня 2017 р.).

¹²² Тимчасова слідча комісія, 20 жовтня 2014 року.

¹²³ Попередній звіт Тимчасової слідчої комісії, 20 жовтня 2014 року.

Многopілля, де вони зібралися о 6 годині ранку 29 серпня. Вони пересувалися двома паралельними дорогами до м. Старобешеве та с. Новокатеринівка.¹²⁴

73. Невдовзі після виїзду колони потрапили під інтенсивний обстріл з важкого озброєння, стрілецької зброї та легкого озброєння. Під час нападу сотні українських військовослужбовців та добровольців було вбито або поранено.¹²⁵ Свідки повідомили УВКПЛ, що одну з неброньованих вантажівок під саморобним білим прапором з червоним хрестом розміром 1×1 м, в якій знаходилося більше десяти поранених українських військовослужбовців з с. Многopілля, обстріляли з важкої зброї. Загинули всі пасажери, що знаходилися всередині, крім одного.¹²⁶

74. Деяким українським військовослужбовцям та добровольцям вдалося прорвати оточення поодинокі чи групами. Багато хто здався або одразу після нападу, або пізніше в той день, або протягом наступних днів. Група українських військовослужбовців та добровольців зайняла позицію в селищі Червоносільське і чинила опір до 30 серпня, після чого вони здалися.¹²⁷ Захоплені українських військовослужбовців та добровольців утримували під відкритим небом до 31 серпня та 1 вересня. Протягом цих двох днів більшість, у тому числі ті, кого було поранено до захоплення, евакуювали на територію, що контролюється Урядом, на транспортних засобах, наданих українськими силами.¹²⁸ Близько 300 українських військовослужбовців, у тому числі щонайменше 109 добровольців, було передано до озброєних груп «Донецької народної республіки». Вони були звільнені потім в рамках так званих «обмінів»¹²⁹ до кінця 2014 року, а приблизно 10 з них утримувалися в місцях позбавлення волі до середини 2015 року.

75. Уряд України стверджує, що регулярні війська Російської Федерації напали на українські сили, які відступали з Іловайська 29 і 30 серпня. За даними Генеральної прокуратури України, 24 серпня 2014 року на територію України проникли 9 батальйонно-тактичних груп Збройних сил Російської Федерації, у тому числі 3500 солдат, танки, бойові машини та артилерія.¹³⁰

76. Уряд Російської Федерації заперечує перебування регулярних військ Російської Федерації на території України під час конфлікту. 21 січня 2015 року Міністр закордонних справ Російської Федерації Сергій Лавров прокоментував питання про наявність російських військ та озброєння на сході України наступним чином: «Що стосується військ і озброєнь... Ми це чули багато разів. Я кожного разу кажу: якщо ви це стверджуєте з такою впевненістю, покажіть факти. Нам фактів ніхто пред'явити не може або не хоче».¹³¹ 17 грудня 2015 року Президент Російської Федерації Володимир Путін заявив, що «ми ніколи не говорили, що там немає людей, які займаються там вирішенням певних питань, в тому числі і в воєнній сфері, але це не означає присутності регулярних російських військ».¹³²

77. 27 серпня 2014 року «прем'єр-міністр» «Донецької народної республіки» Олександр Захарченко заявив, що «протягом всього цього часу [конфлікту] у наших рядах їх [росіян] було від 3000 до 4000».¹³³ Далі цитували його наступні слова: «... разом з нами воюють нинішні [російські] військові; замість того, щоб йти у відпустку, вони приїхали до нас».¹³⁴

78. Більшість українських військовослужбовців та добровольців, захоплених під час Іловайських подій, з якими УВКПЛ провело інтерв'ю, стверджують, що на них напали та захопили військовослужбовці Російської Федерації. Вони підкреслювали: 1) особливий акцент, не характерний для російськомовних жителів України¹³⁵; 2) тип військової форми («російський цифровий камуфляж»¹³⁶, «цифровий камуфляж»¹³⁷), за їх словами, типовий

¹²⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 18, 21 та 28 жовтня 2016 року та 21 січня 2017 року.

¹²⁵ Більш детально див. Пункт 81.

¹²⁶ Інтерв'ю ММПЛУ, 14 вересня 2016 р., 4, 9 та 11 листопада 2016 р. Та 29 червня 2017 р.

¹²⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 11 листопада 2016 року (три особи).

¹²⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 7 жовтня 2016 року, 6 лютого та 12 квітня 2017 року.

¹²⁹ Параграф 5 Мінського протоколу передбачав «негайно звільнити всіх заручників та незаконно затриманих осіб». На підставі цього положення Уряд України та озброєні групи провели низку одночасних звільнень (широко іменуються «обміними») затриманих, переважно членів озброєних груп та українських військовослужбовців і добровольців.

¹³⁰ http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=213793 (останній доступ 28 вересня 2017 р.).

¹³¹ <https://www.youtube.com/watch?v=4DSy-6K971k> (останній доступ 28 вересня 2017 р.).

¹³² <https://www.youtube.com/watch?v=N-TR85FMiBM> (останній доступ 28 вересня 2017 р.).

¹³³ <https://rutube.ru/video/48d31e134b7f6ff1e7f236b820b115f7/> (останній доступ 28 вересня 2017 р.).

¹³⁴ <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/1404553> (останній доступ 28 вересня 2017 р.).

¹³⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 5 квітня, 30 вересня, 7 і 18 жовтня та 3 листопада 2016 року та 26 січня 2017 року.

¹³⁶ Інтерв'ю ММПЛУ, 5 квітня та 23 вересня 2016 року.

¹³⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 30 вересня 2016 року (дві особи) та 26 січня 2017 року.

для Збройних Сил Російської Федерації, що не був широко доступним в Україні; 3) в розмовах, вони представлялися військовослужбовцями окремих підрозділів Збройних Сил Російської Федерації («Псковська десантна дивізія»¹³⁸, «Псковська бригада»¹³⁹, «25-а повітряно-десантна бригада»¹⁴⁰, «російські контрактні військові»¹⁴¹, «тульський десантник»¹⁴², «з Костроми»¹⁴³, «лікарня ВДВ Російської Федерації в Ростовській області»¹⁴⁴, «я десантник з Пскова»¹⁴⁵) або пов'язаними з російською армією¹⁴⁶; 4) підслухані розмови між тими, хто їх захопив (які порівнювали регулярну заробітну плату в армії з потрібною оплатою за військові дії в Україні¹⁴⁷); 5) деяких затриманих спочатку перевезли через кордон до Російської Федерації, перш ніж перевезти назад до України до місць утримання під вартою поблизу Донецька або в самому місті¹⁴⁸; 6) зброя та спорядження, що використовувалися, були виготовлені в Російській Федерації та не використовувалися Збройними Силами України до конфлікту.¹⁴⁹ Українські військовослужбовці та добровольці, з якими УВКПЛ проводило інтерв'ю, стверджували, що вони могли чітко відрізнити регулярні війська Російської Федерації, з якими вони воювали 29 і 30 серпня, від членів озброєних груп, які контролювали більш широкий периметр навколо Іловайська, і з якими вони воювали до 29 серпня, і яким вони були передані 31 серпня 2014 року та протягом наступних днів.

В. Жертви серед цивільного населення

79. З 27 по 29 серпня в селищах Комсомольське та Осикове за маршрутом відступу українських сил під час обстрілу було вбито принаймні п'ять цивільних осіб (трьох жінок та двох чоловіків).¹⁵⁰

80. В другій половині дня 29 серпня в лісовій смузі між селами Ленінське та Новокатеринівка біля дороги, якою прямувала колона українських сил, переховувався поранений український військовослужбовець. Між 14.00 і 15.00 після закінчення бойових дій на дорозі біля нього зупинився цивільний автомобіль. На лобовому і задньому склі були розміщені аркуші паперу формату А4 із словом «діти» і білі носові хустки на дзеркалах. Після короткої розмови з українським військовослужбовцем водій повернувся до автомобіля. Але він не встиг сісти в автомобіль. По ньому і автомобілю вистрілив бронетранспортер, який стояв на відстані приблизно 400 метрів.¹⁵¹ Водій, Володимир Попков, його дружина, Тетяна Попкова, їх 14-річна дочка Дарина Попкова та Тамара Назарова загинули на місці.¹⁵²

С. Ймовірні вбивства осіб *hors de combat* (позбавлених боєздатності)

81. За інформацією Генеральної прокуратури України, під час Іловайських подій переважно 29 та 30 серпня загинуло 366 українських військовослужбовців та добровольців та 429 було поранено.¹⁵³ На початку вересня 2014 р. більшість тіл українських військовослужбовців та добровольців, загиблих під Іловайськом було доставлено до Дніпропетровського та Запорізького обласних бюро судово-медичної експертизи.¹⁵⁴ Відповідно до інформації, наданої бюро, причиною смерті в більшості випадків стали

¹³⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 18 жовтня 2016 року.

¹³⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 23 вересня 2016 року.

¹⁴⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 3 листопада 2016 року.

¹⁴¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 28 жовтня 2016 року.

¹⁴² Інтерв'ю ММПЛУ, 7 жовтня 2016 року.

¹⁴³ Інтерв'ю ММПЛУ, 30 вересня, 9 листопада та 30 листопада 2016 року.

¹⁴⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 21 липня 2017 року.

¹⁴⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 21 жовтня 2016 року.

¹⁴⁶ «Спочатку нам сказали, що це будуть навчання, але пізніше командири сказали нам, що ми повинні зайти на територію України, щоб зупинити обстріл Росії», інтерв'ю ММПЛУ, 18 жовтня 2016 року.

¹⁴⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 11 жовтня 2016 року.

¹⁴⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 18 жовтня 2016 року.

¹⁴⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 25 липня 2017 року.

¹⁵⁰ Громадянські журнали про жертви ММПЛУ.

¹⁵¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 5 квітня та 5 жовтня 2016 року.

¹⁵² Там же

¹⁵³ Лист Генеральної прокуратури України до ММПЛУ, 31 липня 2017 року.

¹⁵⁴ 155 тіл з Іловайська та його околиць були доставлені до Дніпропетровського обласного бюро судово-медичної експертизи (інтерв'ю ММПЛУ, 7 жовтня 2016 року), та до Запорізького обласного бюро судово-медичної експертизи було доставлено близько 180 тіл (інтерв'ю ММПЛУ, 20 жовтня 2016 року).

вибухові та осколкові поранення.¹⁵⁵ Вони також повідомили, що деякі тіла розклалися до такої міри, що встановити точну причину смерті було дуже важко або неможливо.¹⁵⁶

82. УВКПЛ отримало повідомлення про вбивство українських військовослужбовців, після того, як вони здалися 29 серпня 2014 року. Подальші повідомлення начебто вказують на те, що деяких поранених українських військовослужбовців та добровольців було вбито, коли вони були *hors de combat* (позбавлені боєздатності), після закінчення бойових дій. У одній такій справі судово-медичні дані не підтверджують цього.¹⁵⁷ На сьогоднішній день УВКПЛ не змогло отримати докази судово-медичної експертизи, які б підтверджували такі повідомлення, включаючи повідомлення, викладені в пунктах 84-87 нижче.

83. УВКПЛ також отримало повідомлення, що протягом усього періоду конфлікту близько 20 членів озброєних груп «Донецької народної республіки», тіла яких були отримані від українських сил, могли піддаватися катуванню та/або загинули під час перебування під вартою. Однак УВКПЛ не отримало конкретної інформації про тих членів озброєних груп, яких могли вбити після позбавлення боєздатності під час Іловайських подій¹⁵⁸. Проте УВКПЛ не виключає, що така інформація може стати доступною у майбутньому.

Ймовірне вбивство трьох українських військовослужбовців hors de combat

84. УВКПЛ отримало інформацію про те, що вранці 29 серпня близько 20 українських військовослужбовців сіли в одну з вантажівок з колони транспортних засобів, в яких українські сили відступали з села Многопілля до села Новокатеринівка. Через 30 хвилин після виїзду вантажівка потрапила під обстріл, і більшість військовослужбовців, що були на ній, загинули або були поранені. Вижити вдалося семи солдатам, багато з них мали легкі поранення. Вони сховалися недалеко від дороги. Після закінчення бою вони вивісили імпровізований білий прапор, який означав, що вони здаються. Озброєні чоловіки, які знаходились на сусідньому пагорбі, закричали, щоб вони склали зброю і повзли на пагорб. Коли українські військовослужбовці залзли на вершину пагорба, командир озброєної групи, яка знаходилася неподалік, як вони пізніше дізналися від тих, хто їх тримав під вартою, мав звання старшого лейтенанта, - наказав їм зняти куленепробивні жилети і шоломи та роздягнутися.¹⁵⁹

85. За словами одного з тих, хто вижив, один військовослужбовців знімав одяг дуже повільно, тому що був поранений, що, очевидно, розлютило старшого лейтенанта. Він почав стріляти у військовослужбовця з відстані 15 метрів, але не влучив. Потім він підійшов ближче і вистрілив двічі: у спину і голову жертви.¹⁶⁰ Ще один свідок повідомив УВКПЛ, що старший лейтенант кричав військовослужбовцю, що той роздягається надто повільно, і, як повідомляється, вистрілив спочатку у спину, а потім у голову.¹⁶¹ Потім військовослужбовцям було наказано встати і йти. Один з них, сержант, декілька разів просив старшого лейтенанта не вбивати його військовослужбовців, оскільки вони були дуже молодими. Двоє свідків повідомили УВКПЛ, що вони бачили, як старший лейтенант зробив два постріли з автомату Калашникова у спину та голову сержанта.¹⁶² Під час переходу ще один військовослужбовець неодноразово звертався до старшого лейтенанта з проханням дозволити йому подзвонити матері. Двоє свідків, що йшли на відстані, чули два чи три постріли. Коли вони повернулися, то побачили, що на землі лежить людина.¹⁶³ Третій свідок повідомив УВКПЛ, що бачив, як один із злочинців пропустив військовослужбовця вперед, а потім вистрілив йому у спину.¹⁶⁴ Коли група захоплених військовослужбовців досягла місця, де вже утримувалися інші, вони стали свідками як

¹⁵⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 7 та 20 жовтня 2016 року.

¹⁵⁶ Там же

¹⁵⁷ Український боєць розповів УВКПЛ про військовослужбовця, який дістав сильне поранення, коли у цивільний транспортний засіб, на якому вони їхали, влучив снаряд. Як повідомляється, пізніше жертву вбили кількома пострілами, оскільки він не зміг виконати наказ російських військовослужбовців піднятися на бронетранспортер, який збирав полонених. Його тіло було знайдено і опізнано пізніше. Однак судова експертиза свідчить, що він загинув внаслідок ран від вибуху. На його тілі не було знайдено ран від куль (інтерв'ю ММПЛУ, 7 жовтня 2016 р.).

¹⁵⁸ Зустріч ММПЛУ, 13 липня 2017 року.

¹⁵⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 3 листопада 2016 року.

¹⁶⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 26 січня 2017 року.

¹⁶¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 7 жовтня 2016 року.

¹⁶² Інтерв'ю ММПЛУ, 7 жовтня 2016 р. Та 26 січня 2017 р.

¹⁶³ Інтерв'ю ММПЛУ, 3 листопада 2016 року та 26 січня 2017 року.

¹⁶⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 7 жовтня 2016 року та 4 листопада 2016 року.

майор відчитував старшого лейтенанта. Пізніше цей майор запевнив їх, що з ними нічого не станеться.¹⁶⁵ Пізніше тих, хто вижив, було передано українським силам.

Ймовірне вбивство поранених українських військовослужбовців та добровольців hors de combat (позбавлених боєздатності)

86. УВКПЛ провело інтерв'ю з багатьма українськими військовослужбовцями та добровольцями, які заявляли, що 29 серпня вони стали свідками вбивства поранених українських солдат *hors de combat (позбавлених боєздатності)* після закінчення боїв. У всіх цих випадках свідки не бачили мертвих тіл ймовірних жертв.

87. У одному випадку український військовослужбовець повідомив УВКПЛ, що він переховувався в полі біля с. Новокатеринівка, де лежало багато вбитих та поранених українських солдат. Після закінчення бойових дій він побачив групи озброєних чоловіків у камуфляжі, які прочісували поле. Як повідомляється, вони підходили до українських солдат і збирали деякі речі, у тому числі куленепробивні жилети. Він також почув, як вони роблять одиночні постріли.¹⁶⁶ В іншому випадку поранений український військовослужбовець сховався в лісі після того, як його машина потрапила під обстріл по дорозі від Многопілля до Новокатеринівки. Коли обстріл закінчився, він почув, як люди кричали: «Я поранений!», після чого почулися одиночні постріли.¹⁶⁷ У третьому випадку, після закінчення бойових дій на дорозі від Многопілля до Новокатеринівки декілька українських військовослужбовців, які переховувалися у полі, побачили на відстані 300-400 метрів бойову машину десантну (БМД), у якій сиділи солдати, яка повільно рухалася по полю. Українські військовослужбовці чули одиночні постріли від БМД. Вони також чули одиночні постріли, які доносилися з лісу, з відстані приблизно в один кілометр.¹⁶⁸

Насильницьке зникнення, яке, можливо, призвело до смерті

88. 30 серпня декілька десятків поранених українських добровольців, переважно з добровольчого батальйону «Донбас», опинилися в селі Червоносільське після того, як бійці батальйону пішли, вирішивши або прорватися, або здатися. З пораненими були декілька фельдшерів з батальйону «Донбас» та озброєний лікар. Ті, хто вижив, повідомили, що в цей день до Червоносільського прибула вантажівка.¹⁶⁹

89. Командир загону, якого підлеглі називали полковником, наказав пораненим українським добровольцям та медикам сісти у вантажівку і додав: «Ми не воюємо з лікарями».¹⁷⁰ У якийсь момент фельдшери помітили, що лікар зник. Як повідомляється, він залишився в Червоносільському. Кілька днів потому озброєні чоловіки увірвалися до будинку, де він переховувався, вивели на подвір'я, побили, а потім поїхали, забравши його з собою. Після цього його більше не бачили, незважаючи на значні зусилля його родичів встановити його місцезнаходження.¹⁷¹

D. Нелюдське та таке, що принижує гідність поводження з особами *hors de combat* (позбавленими боєздатності)

90. 29 та 30 серпня 2014 р. було захоплено багато українських військовослужбовців та добровольців, в тому числі поранених. Протягом цих двох днів вони утримувалися в тимчасових пунктах збору, розташованих у відкритому полі поблизу зони бойових дій. Відношення до осіб *hors de combat (позбавлених боєздатності)*, в значній мірі залежало від підрозділу, яким вони утримувалися. Деякі українські військовослужбовці та добровольці повідомили УВКПЛ, що з ними поводитися «пристойно», а деякі російські командири наказували своїм підлеглим відноситися до захоплених гуманно.¹⁷² В одному випадку командир негайно втрутився, щоб зупинити одного із своїх підлеглих, який охороняв захоплених, коли той став бити пораненого українського військовослужбовця ногою в спину і направляти на нього зброю.¹⁷³

91. Разом з тим, УВКПЛ задокументувало декілька випадків, коли поводження з особами *hors de combat* можна кваліфікувати як поводження, що принижує гідність, а іноді

¹⁶⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 3 листопада 2016 року.

¹⁶⁶ Інтерв'ю ММПЛУ, 23 вересня 2016 року.

¹⁶⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 23 вересня 2016 року.

¹⁶⁸ Інтерв'ю ММПЛУ 9 листопада 2016 року, 29 листопада 2016 року та 30 листопада 2016 року.

¹⁶⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 11 листопада 2016 року.

¹⁷⁰ Там же.

¹⁷¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 29 листопада 2016 року.

¹⁷² Інтерв'ю ММПЛУ, 18 жовтня та 3 листопада 2016 року.

¹⁷³ Інтерв'ю ММПЛУ, 30 жовтня 2016 року.

як катування. Наприклад, деяких українських військовослужбовців та добровольців змушували роздягатися до пояса і лежати обличчям вниз або стояти на колінах на гарячій землі або асфальті протягом декількох годин.¹⁷⁴ Український солдат повідомив УВКПЛ, що чоловіки, які його допитували (які, на його переконання, були військовослужбовцями Російської Федерації) били його по ранах кулаками, завдаючи сильного болю.¹⁷⁵ Після переправлення в різні пункти збору поранені захоплені солдати, як повідомляється, майже не отримували води; деякі стверджують, що їм дали воду в обмін на годинники.¹⁷⁶

92. Жодна із сторін конфлікту не мала достатньої кількості медикаментів для задоволення потреб тих, хто перебував у критичному стані, включаючи своїх власних солдатів. Наявних легких знеболюючих засобів та бинтів було недостатньо, щоб врятувати людей у критичному стані.¹⁷⁷ Захопленому українському полковнику медичної служби з національним ідентифікатором Червоного Хреста було дозволено надати першу допомогу пораненим.¹⁷⁸ УВКПЛ задокументувало загибель чотирьох поранених українських військовослужбовців та добровольців, які утримувалися в тимчасових пунктах збору, розташованих у відкритому полі поблизу від місць проведення бойових дій, через відсутність засобів невідкладної медичної допомоги: одного з пораненням ноги, двох із пораненнями в живіт та одного з пораненням у горло.¹⁷⁹

VI. Нелюдські або такі, що принижують гідність умови тримання під вартою, катування та жорстоке поводження з українськими військовослужбовцями та добровольцями

«Я хочу, щоб їх покарали. Нас тримали як рабів і поводитися нами як з рабами. Я щасливий, що вижив».

Український військовослужбовець, який зазнав катувань у Донецьку

93. За даними Генеральної прокуратури України, під час подій під Іловайськом було захоплено близько 300 українських добровольців та військовослужбовців.¹⁸⁰ Деякі з них були захоплені до 28 серпня 2014 року, але більшість - 29 і 30 серпня, під час відступу від Іловайська; також до 10 осіб було затримано на початку вересня, коли місцеві жителі знаходили їх у полях неподалік.¹⁸¹

94. Цих військовослужбовців та добровольців, врешті-решт, перевозили до чотирьох основних місць, контрольованих різними озброєними групами: захопленої будівлі міліції у м. Сніжне; будівлі ймовірно розташована на вул. Борців Революції, захопленої будівлі Академії внутрішніх справ, захопленої будівлі обласного управління Служби безпеки України (СБУ) у м. Донецьк. У жовтні 2014 року деяких затриманих перевезли назад до Іловайська, де їх змусили працювати над відбудовою міста.¹⁸²

95. Умови у всіх місцях тримання під вартою у Донецьку та Сніжному були нелюдськими через переповненість, недостатню кількість або повну відсутність матраців, відсутність денного світла, брак свіжого повітря, неадекватні санітарні умови, недостатню кількість або відсутність їжі та брак медичної допомоги.

96. Озброєні групи використовували катування під час допиту захоплених військовослужбовців та добровольців, щоб отримати інформацію, покарати їх за приєднання до добровольчих батальйонів або спробувати змусити їх приєднатися до озброєних груп. Найпоширенішими формами катувань стали побиття, в тому числі з елементами сексуального насильства; імітація страти; та інші погрози фізичного насильства. Найбільш систематизовані катування застосовувалися у захопленій будівлі обласного управління СБУ в місті Донецьк.¹⁸³

¹⁷⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 9 листопада та 10 грудня 2016 року.

¹⁷⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 5 квітня 2016 року.

¹⁷⁶ Інтерв'ю ММПЛУ, 5 жовтня, 9 листопада та 30 листопада 2016 року.

¹⁷⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 23 вересня та 11 листопада 2016 року та 29 червня 2017 року.

¹⁷⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 30 вересня, 3, 4, 9 та 30 листопада 2016 року та 26 січня 2017 року.

¹⁷⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 10 липня, 23 вересня, 18 жовтня, 4, 9, 10, 11 і 30 листопада 2016 року, 26 січня та 29 червня 2017 року.

¹⁸⁰ Лист від Генеральної прокуратури України до ММПЛУ від 22 червня 2017 року.

¹⁸¹ Зустріч ММПЛУ, 13 липня 2017 року.

¹⁸² Інтерв'ю ММПЛУ, 18 листопада 2014, 4 та 21 квітня, 14 вересня, 18 та 21 жовтня, 5,9, 18 та 30 листопада, 10 грудня 2016, та 23 травня 2017.

¹⁸³ Там же.

97. УВКПЛ задокументувало випадки захоплення українських військовослужбовців та добровольців, яких принижували або катували по дорозі до вищевказаних місць утримання. Наприклад, за повідомленням, 30 серпня 2014 року доброволець українського батальйону «Кривбас» був захоплений біля с. Покровка трьома озброєними членами озброєної групи «Оплот». Під час перевезення до села його били кулаками, ногами і зброєю, він кілька разів втрачав свідомість. Жертву змусили роздягнутися по пояс і поставили на коліна. Кілька годин його допитували із зв'язаними руками, також його били ногами в голову, внаслідок чого йому зламали ніс і набили кілька синців на обличчі. Члени озброєних груп також стріляли між ніг та навколо голови. Йому показали пластиковий мішок, в якому були людські вуха, і сказали, що вони належали солдату, якого застрелили. Правопорушники також подзвонили дружині жертви та вимагали викуп. Потерпілого нагодували і залишили на ніч у підвалі будинку місцевого жителя. Вранці його перевели до будівлі колишньої Академії МВС міста Донецька.¹⁸⁴

А. Місце тримання під вартою у м. Сніжне

98. Місце тримання під вартою у м. Сніжне знаходилося в захопленій будівлі поліції, по вул. Міліцейська, 2, де також раніше знаходився ізолятор тимчасового тримання («ІТТ»). Воно контролювалися озброєними групами, які носили шеврони та нашивки «Новоросія», «Оплот» та «Оплот Спецназ».¹⁸⁵ Командиром, відповідальним за об'єкт, здавалося, був чоловік з позивним «Кент». Інші два представники озброєних груп, які були охоронцями, мали позивні «Дядя Фьодор» та «Доктор».

99. Як повідомляють свідки, з кінця серпня 2014 до кінця жовтня 2014 року на цьому об'єкті утримувалися близько 200 українських солдат: переважно військовослужбовці 51-ї та 55-ї бригад Збройних Сил України, а також бійці добровольчих батальйонів «Дніпро-2» та «Кривбас».¹⁸⁶

100. Представники УВКПЛ провели інтерв'ю з колишніми затриманими, яких тримали у Сніжному. Вони повідомили, що 24 та 25 серпня 2014 року їх захопили під час бою на південь від Іловайська солдат Псковської повітряно-десантної дивізії Збройних сил Російської Федерації.¹⁸⁷ Наприклад, доброволець батальйону «Дніпро» повідомив УВКПЛ, що 24 серпня 2014 року його підрозділ був захоплений добре організованим військовим підрозділом під с. Осикове, командира якого підлеглі називали «старшиною».¹⁸⁸ 25 серпня 2014 року українським військовослужбовцям та добровольцям зв'язали руки пластиковими стяжками та посадили на вантажівки. Вони прибули до об'єкту, який був схожий на величезний військовий табір з численними наметами, де кипіла діяльність. Їм повідомили, що вони прибули до м. Таганрога у Російській Федерації. Свідки також заявили, що в тому таборі вже була інша група близько 40 захоплених українських військовослужбовців. Як повідомляється, російські військові дали захопленим солдатам харчові пайки та воду.¹⁸⁹ 26 серпня 2014 року цю групу українських військовослужбовців та добровольців доставили до місця тримання під вартою в Сніжному, де вже знаходилися затримані українські військовослужбовці. Ще більше затриманих прибуло в наступні дні.¹⁹⁰

101. За словами очевидців, у Сніжному захоплених військовослужбовців та добровольців розділили на дві групи: офіцерів та рядових. Рядових тримали в гаражі, де протікав дах. Спочатку кілька днів захоплені солдати спали на бетонній підлозі, потім їм дали дерев'яні дошки. Інших рядових помістили до камер. У камерах, розрахованих на сім осіб, тримали від 30 до 32 осіб. Як повідомляється, кожен захоплений солдат отримував шматок хліба та одну цигарку на добу.¹⁹¹

102. Що стосується офіцерів, то їх, як повідомляється, помістили до ями біля місця тримання під вартою. Їх допитували тричі на добу, і кожного разу це був інша особа проводила допит. 27 серпня 2014 року, 11 з ймовірно 200 офіцерів були переведені до

¹⁸⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 11 вересня 2016 року.

¹⁸⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 21 квітня, 18 жовтня та 10 грудня 2016 року.

¹⁸⁶ Інтерв'ю ММПЛУ, 4 квітня 2016 року.

¹⁸⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 21 квітня, 18 жовтня та 21 грудня 2016 року.

¹⁸⁸ Чин старшого сержанта в Збройних Силах Російської Федерації.

¹⁸⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 18 жовтня та 10 грудня 2016 року.

¹⁹⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 18 жовтня та 10 грудня 2016 року.

¹⁹¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 4 квітня та 18 жовтня 2016 року.

захопленої будівлі обласного управління СБУ в місті Донецьку. Інші залишилися в м. Сніжне і були переведені з ями до камер. Їх тримали по шість осіб у двомісних камерах.¹⁹²

103. Як повідомляється, під час позбавлення волі українські військовослужбовці та добровольці зазнавали погроз фізичного насильства. Вони сприймали їх як неминучість, що саме по собі може бути прирівняним до катувань.¹⁹³ Кілька разів ув'язнених силоміць будили вночі і змушували вишикуватися в шеренгу. Їм сказали, що їх вивели на розстріл, і стріляли по землі біля ніг. Їх також штовхали, били ногами і били прикладами зброї.¹⁹⁴ Коли затриманих не піддавали такому фізичному насильству, їм погрожували подальшими насильницькими діями. Одному затриманому загрозували відрубати вуха і випустити кулю в живіт.¹⁹⁵ Іншому сказали, що йому виріжуть очі.¹⁹⁶ Ще одному сказали, що в його камеру кинуть гранату.¹⁹⁷ Схоже, такі порушення мали місце за відсутності командирів озброєних груп.

104. Як повідомляють очевидці, з серпня по жовтень 2014 року в м. Сніжне утримувалося близько 30 поранених українських військовослужбовців та добровольців. Член озброєної групи з позивним «017» дозволив одному із затриманих - хірургу - допомогти пораненим і надав йому хірургічні та перев'язочні матеріали.¹⁹⁸

105. Щоранку, за винятком неділі, затримані змушені були завантажувати ящики з боєприпасами або розчищати зруйновані будівлі без будь-яких засобів індивідуального захисту.¹⁹⁹ Їх, як правило, супроводжував один або два дорослі чоловіки та два або три юнаки, які, як повідомляється, виглядали на 16-17 років, всі озброєні рушницями чи автоматами. Протягом цього часу члени озброєних груп били затриманих та погрожували їх розстріляти. Як повідомляється, місцеві жителі кидали у затриманих камінням, звинувачуючи їх у «знищенні своїх будинків». Затримані, які могли працювати, отримували більші порції супу або каші двічі на день.²⁰⁰

106. Троє українських військовослужбовців та добровольців повідомили²⁰¹, що під час їхнього ув'язнення в м. Сніжне вони стали свідками вбивства місцевого цивільного чоловіка, який, ймовірно, був звинувачений у мародерстві озброєними групами. Згідно з цими свідченнями, цивільного тримали у відкритій кабіні автомобіля, запаркованого на подвір'ї СІЗО більше тижня. Його руки були прикуті наручниками до ручок над дверима. Його тіло було синім, а спина була сильно поранена. Йому було відмовлено в їжі, воді та медичній допомозі. Свідки чули його крики протягом багатьох днів, поки, як повідомляється, він не помер 13 вересня 2014 року. За свідченнями, члени озброєних груп поклали його тіло в чорний поліетиленовий пакет і винесли.²⁰²

107. 13 вересня 2014 року командир озброєної групи, що контролювала місце тримання під вартою («Кент») зачитав перелік з 73 осіб, які будуть звільнені наступного дня на одному з блокпостів на лінії зіткнення. Їх обміняли на 65 членів озброєних груп, які були затримані Урядом в ході конфлікту.²⁰³ 14 вересня 2014 р. деяких затриманих перевели до

¹⁹² Інтерв'ю ММПЛУ, 4 квітня та 10 грудня 2016 року.

¹⁹³ Проста загроза насильства заборонена статтею 5 Американської конвенції з прав людини; коли вона є достатньо реальною та неминучою, вона може кваліфікуватися як порушення норми, яка розглядається (Міжамериканський суд з прав людини, Тібі проти Еквадору, 7 вересня 2004 р. Серія С, № 114, параграф 147, див. Також Бальдеон-Гарсія проти Перу, у тому ж сенсі, Європейський суд з прав людини, Сорінг проти Сполученого Королівства, 7 липня 1989 р., Серія А Vol. 161, пункт 111; Комітет з прав людини, Мігель Анхель Естрелла проти Уругваю (74/1980), 29 березня 1983 року, пункти 8 (3) та 10. Крім того, неминучий і достовірний характер загрози катувань або фізичного насильства спричиняє серйозні психічні страждання, які можуть кваліфікуватися як катування (Міжамериканський суд з прав людини, Бальдеон-Гарсія проти Перу, 6 квітня 2006 р. Серія С, № 147, п. 119; див. також Маріса Уркутія проти Гватемали, 27 листопада 2003 р. Серія С, № 103, п. 92).

¹⁹⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 30 листопада 2016 року, та письмові свідчення потерпілого від 28 березня 2017 року.

¹⁹⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 21 квітня 2016 року.

¹⁹⁶ Там же.

¹⁹⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 4 квітня 2016 року.

¹⁹⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 19 липня 2017 року.

¹⁹⁹ Норма 95 міжнародного звичаєвого міжнародного гуманітарного права забороняє залучення затриманих до робіт, які має «пряме відношення до військових операцій». В контексті не міжнародного збройного конфлікту, третя Женевська конвенція передбачає, що «якщо військовополонений не є добровольцем, його не можна використовувати для роботи, яка є нездоровою або небезпечною». У контексті не міжнародного збройного конфлікту Додатковий протокол II передбачає, що особи, позбавлені волі з причин, пов'язаних із збройним конфліктом, «якщо їх використовують для роботи, повинні мати умови праці та гарантії, подібні до тих, якими користується місцеве цивільне населення».

²⁰⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 4 квітня та 21 квітня 2016 року.

²⁰¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 21 квітня 2016 року.

²⁰² Більш детальну інформацію про цю справу можна знайти у доповіді УВКПЛ «Відповідальність за вбивства в Україні з січня 2014 року по травень 2016 року», пункти 96-97.

²⁰³ Письмове свідчення потерпілого, відправлене до ММПЛУ, 30 березня 2017 року.

місяця тримання під вартою в захопленому приміщенні СБУ у місті Донецьку, де більшість з них було звільнено в той же день. Інші військовослужбовці та добровольці, яких утримували у Сніжному, 29 жовтня 2014 року були доставлені до Донецька та звільнені 31 жовтня 2014 року.²⁰⁴

В. Місяця тримання під вартою в Донецьку

Захоплена будівля Академії Міністерства внутрішніх справ

108. Інтерв'ю, проведені УВКПЛ, свідчать про те, що деякі з українських військовослужбовців та добровольців, захоплених на південь від Іловайська в період з 28 по 30 серпня 2014 року, були доставлені до захопленої будівлі Академії МВС України в місті Донецьку. Об'єкт контролювала місцева озброєна група з прапором «Донецької народної республіки» на нашивках. Як повідомляється, на цьому об'єкті тримали щонайменше 40 військовослужбовців з 93-ї та 52-ї бригад Збройних сил України, а також добровольців батальйону «Донбас».²⁰⁵

109. 31 серпня 2014 року поблизу с. Новокатеринівка було захоплено близько 30 добровольців українського батальйону «Кривбас». Як повідомляється, їх посадили у вантажівку і перевезли до захопленої будівлі Академії МВС у Донецьку, за наказом командира з позивним «Грек», який, за словами очевидців, мав документи військовослужбовця російського спеціального загону швидкого реагування поліції «СОБР».²⁰⁶

110. У іншому випадку, 31 серпня 2014 року до цього місяця тримання під вартою був доставлений боєць батальйону «Кривбас», захоплений 30 серпня 2014 року двома членами озброєної групи під с. Покровка. Він провів перший тиждень у підвалі з приблизно шістьма іншими українськими солдатами та місцевим цивільним чоловіком, якого протягом кількох тижнів утримували там у якості «дисциплінарного заходу».²⁰⁷ Всі затримані спали на картоні на підлозі. Через тиждень всіх, кого тримали у підвалі, перевели до колишньої «збройної» кімнати, площа якої була вдвічі меншою за площу підвалу. Опитані потерпілі повідомили, що там в тісноті вже знаходилося близько сорока українських солдатів.²⁰⁸

111. За словами жертв, у цьому місці їх не били та давали їжу і воду. Кожен день вони були змушені розвантажувати та переміщувати боєприпаси на зруйнованій фабриці. Опитані підкреслювали, що це було надзвичайно небезпечно, оскільки щось могло в будь-який момент вибухнути. Як повідомляється, усі, хто перебував у цьому місці тримання під вартою, були звільнені до середини вересня 2014 року.²⁰⁹

Будівля, ймовірно розташована на вул. Борців Революції

112. 30 серпня 2014 р. поблизу с. Червоносільське було захоплено вісім добровольців батальйону «Донбас» та військовослужбовців 93-ї бригади Збройних Сил України. Через кілька годин вони були передані озброєним чоловікам із шевронами з написом «Союз козаків Донської Армії». Українських військовослужбовців та добровольців посадили на вантажні автомобілі та доставили до одноповерхового будинку, ймовірно розташованого по вул. Борців Революції у місті Донецьку. Пораненим було надано медичну допомогу.²¹⁰

113. Два дні шістьох добровольців батальйону «Донбас» тримали в сараї, де вони спали на дерев'яних піддонах. Потім їх перевели до підвалу будівлі, де тримали разом з 15-20 добровольцями батальйону «Кривбас». Кілька разів члени озброєних груп приходили до підвалу з ножами і погрожували вбити затриманих. Одного з добровольців батальйону «Донбас» вивели з підвалу і побили. Інші затримані чули його крики і розказали, що коли він повернувся, все його тіло було у синцях.²¹¹

114. 5 та 6 вересня 2014 р. з підвалу вивели двох затриманих, яким дозволили готувати їжу. Там, з відстані 15-20 метрів, вони побачили, як охоронці виводять з підвалу 10 добровольців батальйону «Кривбас» і шикують їх у ряд біля будівлі. Командир озброєної групи з позивним «Батя» розсердився і почав стріляти під ноги і над головами. Одна куля

²⁰⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 4 квітня та 18 жовтня 2016 року.

²⁰⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 21 жовтня та 9 листопада 2016 року.

²⁰⁶ Інтерв'ю ММПЛУ, 21 жовтня 2016 року.

²⁰⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 9 листопада 2016 року.

²⁰⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 9 листопада 2016 року.

²⁰⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 21 жовтня та 9 листопада 2016 року.

²¹⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 5 листопада 2016 року.

²¹¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 5 листопада 2016 року.

відлетіла рикошетом від землі і потрапила одному з затриманих у стегно. Коли той впав на землю, кричачи від болю, «Батя» сказав, що йому нададуть медичну допомогу, лише якщо він застрелить одного з своїх побратимів. Охоронці били його кілька разів по всьому тілу; проте жінка-лікар зупинила їх і надала жертві медичну допомогу. Йому сказали повернутись до інших добровольців, які стояли у ряду, а «Батя» продовжував стріляти з пістолета в землю або в повітря навколо них. Тоді начальник охорони об'єкту з позивним «Святой» відправив двох очевидців назад до підвалу. Вони продовжували чути звуки пострілів ще протягом однієї години. Свідок більше не бачив цих 10 добровольців «Кривбасу». 7 вересня 2014 року більшість українських військовослужбовців та добровольців, що перебували у цьому місці тримання під вартою, були обміняні.²¹²

Захоплена будівля Донецького обласного управління СБУ

115. Захоплена будівля Донецького обласного управління СБУ, розташована по вул. Щорса, 62 у місті Донецьку, використовувалася озброєними групами як ще одне місце тримання під вартою. Командира об'єкта називали «Адреналін». Охоронці в основному належали до батальйону «Оплот» озброєних груп.²¹³

116. 31 серпня 2014 року 109 добровольців, переважно з батальйону «Донбас», та військовослужбовців Збройних Сил України, які були захоплені під Іловайськом, були перевезені на вантажівках до захопленої будівлі СБУ в Донецьку. Там, у дворі, їх змусили вишикуватись і роздягнутися до поясу. Члени озброєних груп наказали їм опустити голови і дозволили журналісту LifeNews²¹⁴ знімати затриманих.²¹⁵ На подвір'я привели декілька десятків цивільних осіб (чоловіків, жінок та дітей). Вказуючи на затриманих, члени озброєних груп повідомили цивільним особам, що вони [українські військовослужбовці та добровольці] були «фашистами» і «вбивали цивільних осіб та знищували їх будинки». У відповідь натовп цивільних осіб почав кричати на добровольців батальйонів та плювати їм в обличчя. Затримані заявили, що це було особливо образливо і принизливо.²¹⁶

117. Затриманих завели всередину будівлі, де умови тримання були нелюдськими і можуть кваліфікуватися як жорстке поводження.²¹⁷ Там, у підвалі розміром 3-4 метри на 10 метрів тримали приблизно 60-70 добровольців батальйонів. У підвалі не було свіжого повітря, денного світла та проточної води. В невеликій кімнаті стояли відра, які використовували у якості туалетів. Багато хто спав на бетонній підлозі.²¹⁸ Військовослужбовців Збройних Сил України тримали на першому поверсі, в приміщенні колишнього архіву, де вони спали на картоні, розкладеному на шестиярусних металевих полицях, наставлених від підлоги до стелі. Тричі на день затриманих виводили до туалетів – по одній хвилині на кожного. Протягом цієї хвилини їм також дозволяли наповнювати пластикові пляшки водою.²¹⁹

118. Їжі було недостатньо та вона була неадекватною, внаслідок поганого харчування та недоїдання затримані стали постійно втрачати свідомість. Затриманим видавали буханку хліба в день на 10 осіб, а також чашку супу або каші двічі на день. Як повідомляється, члени озброєних груп іноді додавали машинне масло в суп або пісок у кашу, що робило їх непридатними до споживання. Протягом чотирьох місяців утримання під вартою більшість втратила в середньому 10 кілограмів, деякі з них - до 30 кілограмів. Жоден з затриманих не отримав лікування від поранень, які в них були раніше або набутих захворювань, включаючи туберкульоз.²²⁰

119. Всіх військовослужбовців та добровольців допитували в перший же день їх прибуття, кожного з них також кілька разів допитували пізніше. Багато кого допитували в «кімнаті катувань» біля архіву; інші затримані чули їхні крики. Озброєні групи використовували катування під час допитів українських військовослужбовців та добровольців з метою отримання інформації чи зізнання, а також у якості покарання за

²¹² Інтерв'ю ММПЛУ, 5 листопада 2016 року.

²¹³ Інтерв'ю ММПЛУ, 14 вересня 2016 р.

²¹⁴ Російський телеканал.

²¹⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 11 жовтня 2016 року.

²¹⁶ Інтерв'ю ММПЛУ, 23 травня 2017 року.

²¹⁷ Приклади накопичення неадекватних умов, що досягають порогу нелюдського поводження, див. в Повідомленні № 938/2000, *Севтерсоуд та ін. проти Тринідад і Тобаго*, Погляди, прийняті Комітетом з прав людини 29 липня 2004 року, пункти. 2.3-2.5 і параграф. 6.3; Повідомлення № 798/1998, *Хауел проти Ямайки*, Погляди, прийняті Комітетом з прав людини 21 жовтня 2003 року, пункти. 2.9 та 6.2.

²¹⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 14 вересня, 11 жовтня та 4 листопада 2016 року та 23 травня 2017 року.

²¹⁹ Інтерв'ю ММПЛУ, 18 листопада 2014 року та 30 листопада 2016 року.

²²⁰ Інтерв'ю ММПЛУ, 4 квітня 2016 року, 23 травня 2016 року, 14 вересня 2016 року, 11 і 12 жовтня 2016 року, 4 листопада 2016 року, 18 листопада 2016 року, 30 листопада 2016 року, 27 червня 2017 року.

вступ до батальйону. За словами потерпілих, група тих, хто допитував, зазвичай складалася з двох колишніх офіцерів Донецького СБУ, що працювали на «Донецьку народну республіку», на чолі з офіцером, до якого ставилися як до високопоставленого чиновника і який носив військову форму з прапором Російської Федерації.²²¹

120. Наприклад, один з добровольців батальйону «Донбас» згадав, що його допитували двічі на початку вересня 2014 року. Він вважає, що допитувачі були колишніми співробітниками СБУ та співробітниками розвідки РФ. За його словами, вони були добре підготовлені і на другому допиті вже мали його детальну біографію, включаючи всю особисту інформацію (сім'ю, місце проживання тощо). Під час обох допитів його били палицею і ногами, а на одному з допитів його настільки сильно побили по ногах, колінах, кіпчику та нирках, що він не міг ходити самостійно протягом трьох днів. Його також ставили обличчям до стіни, а допитувачі стріляли навколо рук та ніг з пневматичного пістолету.²²²

121. Ще одного добровольця батальйону «Донбас» допитували чотири рази, кожного разу його піддавали катуванням. Член озброєної групи з позивним «Батон» бив його руками, ногами і кийком по всьому тілу, особливо по п'ятках, гомілках і стегнах, що спричиняло сильний біль. На відміну від більшості захоплених солдат, які були звільнені до кінця 2014 року, цю жертву відпустили лише в лютому 2015 року.²²³

122. На основі інтерв'ю із жертвами, видається, що добровольців батальйонів із Донецької, Луганської та Харківської областей били сильніше, ніж інших, оскільки озброєні групи вважали їх «зрадниками».²²⁴ Били сильніше також і військовослужбовців та добровольців з татуваннями у формі тризуба або тих, хто говорив українською мовою.²²⁵ Наприклад, добровольця батальйону «Донбас» допитували два-три рази і катували: його змусили стати лицем до стіни та били руками, ногами кийком по спині та ногах. 15 та 16 вересня 2014 року, виявивши у потерпілого татування герба та прапору України біля серця, охоронці з позивними «Адреналін», «Батон» та «Молчун» били його кулаками в голову і щелепу, били кийком по литках, сідницях і спині. Потім жертву змусили зробити 1000 присідань.²²⁶

123. Окрім охоронців, інші члени озброєних груп також мали доступ до затриманих. Часто п'яні члени озброєних груп заходили до підвалу і навмання били когось з українських військовослужбовців та добровольців, особливо вночі, коли не було командирів. Затриманих також регулярно виводили назовні групами по 5-10 осіб, змушували робити 500 присідань і копати траншеї або могили. Їх били палицями по ногах, імітували страту чи загрожували відправити до аеропорту Донецька в якості людських щитів або в Ростов чи на Колиму в Російській Федерації. Після одного такого побиття навмання, одному затриманому зламали руку, а у іншого в сечі була кров.²²⁷

124. З вересня по грудень 2014 затриманих поступово стали звільняти невеликими групами. Інтерв'ю, проведені УВКПЛ, показують, що станом на 31 грудня 2014 р. в захопленому будинку Донецького СБУ під вартою залишалося приблизно дев'ять українських військовослужбовців та добровольців, затриманих під Іловайськом. Близько 10 осіб перебували під вартою до кінця літа 2015 року, після чого їх звільнили.²²⁸ Один з військовослужбовців, якого було захоплено під час бойових дій у Іловайську, перебував у місці тримання під вартою під контролем збройних груп доки не був звільнений 27 грудня 2017 року.

С. Місце тримання під вартою в Іловайську

125. У середині жовтня 2014 р. 68 українських військовослужбовців та добровольців²²⁹ перевели з Донецька до Іловайська, де вони були змушені розбирати завали, збирати

²²¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 11 жовтня 2016 р. Та 23 травня 2017 р.

²²² Інтерв'ю ММПЛУ, 23 травня 2017 року.

²²³ Інтерв'ю ММПЛУ, 4 листопада 2016 року.

²²⁴ Інтерв'ю ММПЛУ, 11 жовтня 2016 р. Та 23 травня 2017 р.

²²⁵ Інтерв'ю ММПЛУ, 18 листопада 2014 року.

²²⁶ Інтерв'ю ММПЛУ, 14 вересня 2016 р.

²²⁷ Інтерв'ю ММПЛУ, 11 жовтня та 30 листопада 2016 року та 23 травня 2017 року.

²²⁸ Інтерв'ю ММПЛУ, 14 вересня 2016 р.

²²⁹ Всі, крім офіцерів Збройних сил України та членів батальйону, які вважалися «ненадійними».

нерозірвані боєприпаси²³⁰, відбудувати приватні та багатоповерхові будинки - все це без будь-яких засобів захисту.²³¹

126. Умови тримання під вартою в Іловайську були набагато кращими у порівнянні з захопленою будівлею СБУ міста Донецька. У Іловайську захоплених військовослужбовців та добровольців тримали у великому військовому штабі, де був доступ до проточної води. Їх достатньо годували та вони могли готувати собі їжу вранці та ввечері. Місцеві жителі приносили їм їжу та теплий одяг. Звідти захоплені солдати могли вперше зв'язатися зі своїми сім'ями. Українських військовослужбовців охороняла озброєна група «Батальйон "Сомалі"»²³², а командир місця тримання під вартою мав позивний «Ангел».²³³

127. Приблизно 20 жовтня 2014 р. було звільнено четверо українських військовослужбовців родом із Запоріжжя, ймовірно, внаслідок переговорів, які проводила Асоціація ветеранів війни в Афганістані, після чого на об'єкті залишилося 64 затриманих. 26 грудня 2014 року решту 64 українських військовослужбовців та добровольців перевезли військовими вантажівками з Іловайська до Донецька. Потім їх посадили на автобуси разом з 14 українськими військовослужбовцями та добровольцями, яких тримали в захопленій будівлі СБУ з серпня 2014 року, та відвезли на «нейтральну територію» на північ від с. Костянтинівка. Вони були звільнені одночасно з членами озброєних груп, затриманих Урядом.²³⁴

VII. Відповідальність за порушення прав людини та порушення міжнародного гуманітарного права під час подій під Іловайськом

«Я сподіваюсь, що ті, хто чинив тут порушення, будуть, нарешті, притягнуті до відповідальності або, принаймні, будуть засуджені міжнародною спільнотою».

Мешканець селища Многопілля

128. Через чотири роки після подій під Іловайськом сторони конфлікту зробили обмежені кроки щодо розслідування повідомлень про порушення міжнародного права прав людини та гуманітарного права, особливо тих, які були вчинені проти цивільного населення.

129. 4 вересня 2014 р. Верховна Рада України створила Тимчасову слідчу комісію з питань розслідування подій під Іловайськом²³⁵, яка опублікувала проміжний звіт 20 жовтня 2014 р.. Однак у ньому розглядалися лише військові та політичні аспекти операції. Повний звіт не було опубліковано через дострокове припинення повноважень Комісії Парламентом.²³⁶ Одночасно, 4 вересня 2014 року Генеральна прокуратура розпочала власне розслідування військових аспектів операції в Іловайську. Результати цього розслідування були оприлюднені 14 серпня 2017 року²³⁷ та передані в Прокурору Міжнародного кримінального суду.

130. Генеральна прокуратура України повідомила УВКПЛ, що з серпня 2017 року не проводилося окремого кримінального розслідування порушень прав людини та гуманітарного права, вчинених в контексті подій під Іловайськом. Деякі порушення та злочини, скоєні проти українських добровольців в Іловайську, такі як позасудові страти, катування та жорстоке поводження, розглядаються як складові двох складних кримінальних справ, які охоплюють весь період збройного конфлікту на сході України.²³⁸ Було порушено

²³⁰ Норма 95 міжнародного звичаєвого міжнародного гуманітарного права забороняє залучення затриманих до робіт, які має «пряме відношення до військових операцій». В контексті не міжнародного збройного конфлікту, третя Женевська конвенція передбачає, що «якщо військовополонений не є добровольцем, його не можна використовувати для роботи, яка є нездоровою або небезпечною». У контексті не міжнародного збройного конфлікту Додатковий протокол II передбачає, що особи, позбавлені волі з причин, пов'язаних із збройним конфліктом, «якщо їх використовують для роботи, повинні мати умови праці та гарантії, подібні до тих, якими користується місцеве цивільне населення».

²³¹ Інтерв'ю ММПЛУ, 23 травня 2017 року.

²³² Командир Гіві - Михайло Толстих, загинув у 2017 році.

²³³ Інтерв'ю ММПЛУ, 11 жовтня 2016 року.

²³⁴ 26 грудня 2014 року озброєні групи звільнили 150 українських військовослужбовців та добровольців (у тому числі 78 захоплених під Іловайськом), а уряд України звільнив 225 членів озброєних груп.

²³⁵ Детальніше див. примітку 51 цієї доповіді.

²³⁶ Лист Верховної Ради України до ММПЛУ від 26 червня 2017 року.

²³⁷ Офіційний сайт Генеральної прокуратури України, 14 серпня 2017. Доступний: http://www.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=213793 (останній доступ 28 вересня 2017).

²³⁸ Лист Генеральної прокуратури України до ММПЛУ від 22 червня 2017 року.

кримінальну справу проти членів озброєних груп «Донецької народної республіки» та «Луганської народної республіки» за «широкомасштабні та систематичні порушення законів і звичаїв ведення війни», скоєних проти цивільних осіб та захоплених військовослужбовців та добровольців у контексті збройного конфлікту на сході України.²³⁹ Друга кримінальна справа була порушена проти чиновників та військовослужбовців Збройних Сил Російської Федерації за «розв'язання та ведення агресивної війни проти України, яка спричинила загибель людей та інші серйозні наслідки».²⁴⁰

131. В рамках першого провадження у ході розслідування було встановлено особу одного члена озброєної групи, який охороняв, жорстоко поведився та катував українських військовослужбовців та добровольців, захоплених під Іловайськом, у захопленій будівлі СБУ Донецька. До суду було надіслана заява з вимогою про заочне судове провадження проти цієї особи. 1 червня 2017 року²⁴¹ ще одного члена озброєної групи було засуджено за тримання під вартою, жорстоке поводження та катування українських військовослужбовців та добровольців у захопленій будівлі СБУ Донецька за звинуваченням у створенні терористичної групи (Стаття 258-3), плануванні, підготовці та веденні агресивної війни (Стаття 437) та порушенні законів і звичаїв війни (Стаття 438). Він отримав 10 років позбавлення волі.²⁴²

132. В рамках другого кримінального провадження було пред'явлено обвинувачення Першому заступнику начальника Генерального штабу Збройних сил Російської Федерації, але розслідування призупинено, оскільки підозрюваний перебуває на свободі.

133. Дії українських сил не охоплюються жодним із цих розслідувань. Більшість із порушень прав людини, ймовірно вчиненими українськими силами проти цивільних осіб, описані у цій доповіді не розслідувалися. Генеральна прокуратура України заявляє, що це тому, що ймовірні жертви не скаржилися відповідним державним органам влади. В кримінальних провадженнях описаних вище, немає або майже немає фокусу на вплив бойових дій, в тому числі в чи під Іловайськом в серпні 2014, на цивільне населення. Відсутність прогресу у розслідуванні порушень скоєних проти цивільних осіб може бути частково пов'язана з тим, що Уряд України не має доступу до території, де були вчинені ці порушення. Крім того, відсутність поштового зв'язку між територією, яка контролюється Урядом України та територією, що контролюється озброєними групами, а також складні процедури перетину лінії зіткнення ускладнюють для цивільного населення, що проживає на території, що знаходиться під контролем озброєних груп, можливість повідомляти державні органи про ймовірні порушення прав людини і про порушення міжнародного гуманітарного права. Доступ до цивільних осіб на території, що знаходиться під контролем озброєних груп, особливо важливий для розслідування ймовірних порушень українськими силами. Однак ці обмеження не звільняють Україну від обов'язку оперативно та ефективно розслідувати ймовірні порушення прав людини і порушення міжнародного гуманітарного права, щоб забезпечити жертвам доступ до правосуддя та ефективного відшкодування.²⁴³

²³⁹ Розслідування проводиться за наступними статтями Кримінального кодексу України: 115 (вбивство), 146 (незаконне позбавлення волі або викрадення), 258 (терористичний акт), 258-3 (створення терористичної групи чи організації), 438 (порушення законів і звичаїв війни).

²⁴⁰ Розслідування проводиться за наступними статтями Кримінального кодексу України: 110 (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України), 113 (диверсія), 114 (шпигунство), 258 (терористичний акт), 258³ (створення терористичної групи чи терористичної організації), 258⁵ (фінансування тероризму), 260 (створення непередбачених законом воєнізованих або збройних формувань), 263 (незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами), 402 (непоко́ра), 403 (невиконання наказу), 407 (самовільне залишення військової частини або місця служби), 408 (дезертирство), 425 (нехтування обов'язком військової служби), 437 (планування, підготовка та проведення агресивної війни), 426 (бездіяльність військової влади), 447 (найманство).

²⁴¹ Вирок Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 1 червня 2017 р. (Доступний за адресою: <http://reyestr.court.gov.ua/> / Огляд / 66885637).

²⁴² Відповідно до інформації Генеральної прокуратури України, це загальне провадження охоплює період від початку конфлікту до тепер. Станом на 25 червня 2018, загалом (не тільки пов'язано із Іловайськими подіями), 99 осіб, включаючи 68 громадян Російської Федерації, було притягнуто до кримінальної відповідальності за дії пов'язані з розв'язанням і веденням агресивної війни проти України, вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, порушення законів і звичаїв війни. Із них: 11 осіб було засуджено за порушення законів і звичаїв війни.

²⁴³ В той час як не було порушено кримінальної справи по факту скоєння порушень проти цивільних осіб в контексті Іловайських подій, за інформацією наданою Генеральною прокуратурою України, з 1 квітня по 31 травня 2018, військові прокурори розслідують 169 кримінальних справ щодо злочинів, вчинених елементами українських сил проти цивільних осіб в зоні так званої «антитерористичної операції», включаючи 45 випадків вбивств, завдання тілесних ушкоджень, катування та незаконне позбавлення волі; 3 звалтування; 34 злочини пов'язані із власністю (крадіжки, грабежі, розбійні напади, незаконне заволодіння транспортним засобом), та 138 інших злочинів.

134. Національне законодавство ще не було адаптовано до реальності збройного конфлікту. Кримінальний кодекс не розглядає «воєнних злочинів» або «злочинів проти людяності» як таких. Крім того, положення Кримінального кодексу, які можуть бути важливими в контексті збройного конфлікту, такі як насильство над населенням у районі воєнних дій (Стаття 433), погане поводження з військовополоненими (Стаття 434), або злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (Стаття 444) дуже рідко, або зовсім не використовуються в кримінальних справах. Крім того, Кримінальний кодекс передбачає кримінальну відповідальність за добровільну здачу в полон (Стаття 430), що може відлякати жертв і свідків від дачі показань, зокрема, в контексті подій під Іловайськом.

135. Нарешті, Кримінальний кодекс України в основному зосереджується на індивідуальній кримінальній відповідальності за фізичне вчинення злочину або сприяння, співучасть або іншу допомогу у вчиненні злочину. Статті 426 (бездіяльність військової влади - нездатність запобігти чи передати справи до слідства чи інша бездіяльність, яка призвела до значної шкоди) та 426¹ (перевищення військових повноважень) також передбачають командну відповідальність, яке включає в себе елементи відповідальності за невиконання та має особливе значення в контексті збройних конфліктів та інцидентів, описаних у цій доповіді. Однак ці статті застосовуються переважно у випадках, коли командири вчиняють злочини проти своїх підлеглих, та рідко застосовуються до поведінки проти цивільних осіб.²⁴⁴

VIII. Висновки та рекомендації

136. Протягом більш ніж чотирьох років збройний конфлікт в Україні мав руйнівний вплив на життя людей та ситуацію з правами людини в країні. Події під Іловайськом у серпні 2014 року є уособленням порушень прав людини та порушень гуманітарного права, які неодноразово відбувалися у конфлікті на сході України: обстріл житлових районів, що призвело до жертв серед цивільного населення, вбивство цивільних осіб та інших осіб, які перебувають під захистом, незаконне затримання, насильницькі зникнення та катування.

137. Випадки, задокументовані та проаналізовані у цій доповіді УВКПЛ, свідчать, що під час бойових дій під Іловайськом всі сторони конфлікту вчинили серйозні порушення прав людини, а також порушення міжнародного гуманітарного права, а деякі, можливо, є військовими злочинами. Події під Іловайськом залишили глибокі фізичні та емоційні шрами на цивільному населенні міста та його околиць, а також на тих, хто був позбавлений волі та підданий катуванню та жорсткому поводженню, їх родичах, а також на тих, хто продовжує шукати зниклих без вісти близьких.

138. У всіх своїх попередніх доповідях про ситуацію з правами людини в Україні УВКПЛ підкреслювало існуючу безкарність за порушення прав людини, вчинених в контексті збройного конфлікту в Україні, це також стосується і подій під Іловайськом. УВКПЛ відзначає зусилля, вжиті Урядом України на сьогоднішній день, але занепокоєне тим, що розслідування, проведені станом на сьогоднішній день, не відображають повного масштабу порушень прав людини та порушень міжнародного гуманітарного права, що мали місце в Іловайську в серпні 2014 року, зокрема, щодо цивільних осіб.

139. УВКПЛ прагне сприяти реалізації права жертв, їхніх родичів, громад та суспільства в цілому, знати правду за допомогою неупередженого збору та запису показань жертв та свідків порушень прав людини, які мали місце під час подій під Іловайськом у серпні 2014 року. Цей імператив тісно пов'язаний з доступом до правосуддя, правом на отримання ефективного засобу правового захисту та відшкодування збитків. УВКПЛ зібрало надійний інформаційний матеріал, який узгоджується та підтримується численними та надійними джерелами, для того, щоб ініціювати повноцінне кримінальне розслідування відповідними національними та/або міжнародними судовими органами щодо подій в Іловайську та сприяти його проведенню.

140. УВКПЛ нагадує, що відповідальність та доступ до правосуддя є найважливішими елементами, що сприяють тривалому миру та примиренню. Особливе занепокоєння викликає той факт, що хоча й були розроблені певні законопроекти²⁴⁵, все ж, більш ніж чотири роки після початку збройного конфлікту Уряд України ще не запровадив ніякого

²⁴⁴ Зустріч ММППУ з військовими прокурорами, 2 червня 2016 року.

²⁴⁵ Див. доповідь УКПД про ситуацію з правами людини в Україні за період з 16 лютого по 15 травня 2018 р., пункти 32-33.

національного механізму для забезпечення отримання усіма жертвами швидкого та адекватного доступу до ефективних засобів правового захисту, включаючи комплексну реабілітацію, реституцію, компенсацію та гарантії неповторення. Зокрема, це стосується цивільних жертв конфлікту, особливо постраждалих і сімей загиблих.²⁴⁶

141. Наведені нижче рекомендації включають в себе негайні та середньострокові заходи, спрямовані на запобігання подальшим порушенням права на життя, свободу, безпеку та особисту недоторканність, а також забезпечення притягнення до відповідальності всіх осіб, відповідальних за такі дії. Деякі релевантні рекомендації, зроблені у попередніх 20 публічних доповідях УВКПЛ щодо ситуації з правами людини в Україні, повторюються, оскільки вони все ще не були реалізовані.

142. Рекомендації органам влади України

a) Уряду та Верховній Раді продовжувати процес розпочатий у 2016 році²⁴⁷ з ратифікації Римського Статуту та внесення змін до Кримінального кодексу України, що дозволить розглядати міжнародні злочини в національних судах;

b) Правоохоронним органам проводити ефективно, вчасно, ретельно та неупереджене розслідування всіх заяв про порушення прав людини з належним врахуванням прав жертв, незалежно від приналежності ймовірних правопорушників та, де доцільно, вживати заходів щодо тих, хто ймовірно вчинив злочини, відповідно до національного та міжнародного законодавства;

c) Правоохоронним органам гарантувати, що розслідування випадків катувань, жорстокого поводження, позасудових страт та вбивств, пов'язаних із конфліктом, ґрунтується на основі міжнародних стандартів та практики (наприклад, Стамбульського протоколу²⁴⁸ та Мінесотського протоколу²⁴⁹), в тому числі й шляхом навчання відповідного персоналу;

d) Уряду забезпечити ймовірним жертвам порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права рівноправний та ефективний доступ до правосуддя, незалежно від того, хто в кінцевому результаті нестиме відповідальність за порушення.

e) Уряду, у контексті Мінських угод²⁵⁰ зобов'язатися не надавати амністію особам, підозрюваним, звинуваченим або засудженим за міжнародні злочини, зокрема воєнні злочини, злочини проти людяності або грубі порушення прав людини, з урахуванням, що амністії не надаються, якщо вони конфліктують з правом потерпілих на ефективний засіб правового захисту, включаючи відшкодування збитків, або обмежують право потерпілих та суспільства знати правду про порушення прав людини та міжнародного гуманітарного права;

f) Верховній Раді відновити роботу тимчасової слідчої комісії або створити ще одну ефективну, незалежну та адекватно уповноважену комісію, яка повинна завершити розслідування подій, що відбулися під Іловайськом, та опублікувати публічний звіт про свої висновки;

g) Уряд повинен гарантувати, що задокументовані порушення прав людини та порушення міжнародного гуманітарного права будуть всебічно розглядатися в усіх майбутніх процесах правосуддя перехідного періоду, що охоплюють повний комплекс судових та позасудових заходів, включаючи ініціативи щодо кримінального переслідування

²⁴⁶ «Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист та відшкодування для жертв тяжких порушень міжнародних норм в області прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права» вимагають від держави сплати компенсації за будь-який економічно обґрунтований збиток, розумний та пропорційний тяжкості порушення та обставинам кожної справи, що виникають в результаті грубих порушень міжнародного права у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, таких як: а) фізична або психічна шкода; (б) втрачені можливості, включаючи зайнятість, освіту та соціальні виплати; (в) матеріальні збитки та втрата заробітку, включаючи втрату потенціалу заробітку; (г) моральний збиток; (д) витрати, необхідні для юридичної або експертної допомоги, медицини та медичних послуг, психологічних та соціальних послуг.

²⁴⁷ Для того, щоб вирішити питання комплементарності МКС та національної судової системи. 2 червня 2016 року парламент вніс зміни до статті 124 Конституції України. Зміни вступають в силу 30 січня 2019. Пакет документів, що зробить можливим ратифікацію Римського Статуту також було розроблено та подано Президенту України.

²⁴⁸ Стамбульський протокол: керівництво з ефективного розслідування та документування катувань, та іншого жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

<http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf>

²⁴⁹ Мінесотський Протокол із розслідування потенційно незаконної смерті, <http://www.ohchr.org/Documents/Issues/Executions/MinnesotaProtocolInvestigationPotentiallyUnlawfulDeath2016.pdf>

²⁵⁰ Мінський протокол від 5 вересня 2014, Мінський меморандум від 19 вересня 2014 та Комплекс заходів щодо виконання Мінських Угод від 12 лютого 2015 року.

порушників, програми пошуку правди, програми репарацій, інституційну реформу або відповідну їх комбінацію, а також проведення всебічних національних консультацій, особливо з тими, хто постраждав від порушень прав людини;

h) Уряду забезпечити, щоб судді, адвокати та інші фахівці в сфері правосуддя, які заслуховують справи, пов'язані з конфліктом, були повністю захищені від погроз, залякування чи інших форм зовнішнього тиску, які можуть мати на меті поставити під сумнів чи загрозу їх незалежність та безсторонність;

i) Кабінету Міністрів²⁵¹ забезпечити розробку та надання своєчасної, недискримінаційної та всебічної допомоги всім особам, що постраждали від конфлікту, зокрема постраждалим цивільним особам та жертвам катувань, включаючи медичні, психологічні та юридичні послуги, підтримку засобів для існування та інші багатогалузеві послуги з урахуванням особливих потреб людей з інвалідністю.

143. Усім сторонам, що брали участь у бойових діях у Донецькій та Луганській областях, включаючи озброєні групи самопроголошеної «Донецької народної республіки» та самопроголошеної «Луганської народної республіки»:

a) Дотримуватися режиму припинення вогню та виконувати всі інші зобов'язання в рамках Мінських угод, зокрема щодо виведення зброї, сил та обладнання;

b) З метою забезпечення більшого захисту цивільного населення та критичної цивільної інфраструктури припинити використання мінометів та інших непрямих та неточних видів зброї в цивільних населених пунктах та утримуватися від розміщення в цивільних населених пунктах солдатів, бійців або інших військових об'єктів;

c) Забезпечувати безперешкодний доступ представникам УВКПЛ та іншим міжнародним незалежним спостерігачам до всіх місць позбавлення волі;

d) Вжити всіх необхідних та обґрунтованих заходів для запобігання та реагування на порушення прав людини особами, які беруть активну участь у бойових діях:

- забезпечити належну підготовку всіх таких осіб щодо основних принципів міжнародного гуманітарного права (розрізнення, пропорційності та вжиття запобіжних заходів) та заборони катувань та інших порушень прав людини;

- гарантувати, що всі сили мають належне командування та контроль;

- запровадити та оприлюднити систему звітності та розслідування ймовірних порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права, що включає в себе належні засоби захисту осіб, що надають такі повідомлення;

- позбавляти чинів будь-яких осіб, у тому числі старших командирів, причетних до серйозних порушень прав людини або порушень міжнародного гуманітарного права;

e) Забезпечити повне співробітництво з офіційними розслідуваннями порушень прав людини, пов'язаних з конфліктом на сході України, і забезпечити, щоб особи, які були визнані відповідальними, понесли відповідальність перед незалежною судовою гілкою влади;

f) Дозволити безперешкодний доступ гуманітарної допомоги та моніторингу та розслідування у галузі прав людини на всій території під їх контролем;

g) Оприлюднювати будь-яку відому інформацію про місцезнаходження та долю осіб, щодо яких є підозра, що вони зазнали насильницького зникнення або пропали безвісти, включаючи місцезнаходження могил, щоб полегшити страждання сімей жертв та допомогти у визначенні та притягненні правопорушників до відповідальності.

144. Міжнародній спільноті

a) Використовувати всі дипломатичні канали, щоб створити тиск на всі сторони конфлікту з метою закінчення всіх бойових дій;

b) Підкреслювати, як конфлікт вплинув на ситуацію в галузі прав людини, і закликає сторони суворо дотримуватися своїх зобов'язань в рамках Мінських угод, у тому числі негайне і повне припинення вогню та виведення важкої зброї;

²⁵¹ УВКПЛ розуміє, що ключовими міністерствами, які беруть участь у процесі, є Міністерство соціальної політики, Міністерство охорони здоров'я та Міністерство юстиції; однак може знадобитися залучення інших міністерств та державних органів.

-
- c) Нагадувати всім сторонам про дотримання міжнародних зобов'язань та принципів міжнародного права прав людини та міжнародного гуманітарного права та, зокрема, гарантувати захист цивільних осіб;
- d) Надавати підтримку всім відповідним акторам у підвищенні їх знань, розуміння та використання принципів міжнародного гуманітарного права, а також положень міжнародного права в галузі прав людини;
- e) Настійно закликати всі сторони, що беруть участь у конфлікті, забезпечити ретельне та ефективне розслідування всіх заяв про порушення прав людини незалежно від приналежності правопорушників, у якості важливого елементу сталого миру та примирення;
- f) Допомогати правоохоронним органам України розвивати їх здатність документувати та розслідувати порушення прав людини, пов'язані з конфліктом, відповідно до міжнародних стандартів, в тому числі Стамбульського протоколу та Мінесотського протоколу; розробляти багаторівневі тренінги, адаптовані до українського контексту та законодавства як для професійного персоналу робочого рівня (поліції, слідчих, суддів), так і високопоставлених чиновників та адміністративних працівників;
- g) Надавати допомогу в рамках судової реформи, щоб судова влада могла розбудовувати свою спроможність вирішувати питання, пов'язані з конфліктами;
- h) Підтримувати Уряд України у розробці механізмів постконфліктних дій, у тому числі процесів правосуддя перехідного періоду, де це застосовно, що охоплюватиме повний спектр судових та позасудових заходів, включаючи ініціативи щодо кримінального переслідування порушників, програми пошуку правди, репарації, інституційні реформи або відповідні їх комбінації, а також комплексних національних консультацій, особливо з тими, хто постраждав порушень прав людини;
- i) Підтримувати заходи, спрямовані на зміцнення довіри до прав людини, роботу з захисту прав людини, моніторинг та розслідування прав людини та заходи, спрямовані на врегулювання конфліктів по обидві сторони лінії зіткнення.
-